IX

1. Sangůszki i Czarneckiego Informacya z Odpowiedzią przeciwko nniemanemu Miastu Czerkassy, oraz Osiadłom Zamorsto i Białozór. – str. 38.

2. Konwent Jasnej Góry Częstochowskiej Zakonu S. Pawła contra Antoni Wybranowski, prob. i przeor i cały Konwent Kanoników Regul. Lateraneńskich z Kłobucku. – (jako dublet ad 15036 III 5: II 14 ał usunięto) Romanow str. 73

3. Zwinogrodzkiej starostwy Sołtykowy. Replika na Odpowiedź Branickiego w sprawie Klucza Olchowieckiego uczyniona. – str. 20. K. alb. 6.

4. Wenceslawa Kaier i Michała Szperle etc Wyłuszczenie sprawy – przeciwko Janowi Putz, kapitanowi i Franciszce z Braunerów Sukcesorów Janowi Gantzowi i Janowi Janaszowi, jubilerowi. – K. alb. 12.

5. Ze strony Jana barona De Brea: Wykład sprawy – przeciwko Feliksowi br. De Wulfus (względem zapłat prowizyi od komornego nie zapłaconego na terminach). – str. 18.

6. Memoire Dans l'affaire Du baron De Brea avec le Baron De Wulfus. (po polsku i franc.) str. 13.

7. Stroiński Andrzej. Najjaśniejsza Delegacya! (= Prośba o Dekret Executionis na generale Soldenhoffie) K. alb. 3.

8. Julianny z Kopp. Status causae contra Joannem Henricum Fridericum a Brucken (sprawa spadkowa) K. alb. 13.

9. Z strony Józefa Jerowskiego: Odpowiedź przeciwko Piotrowi Blankowi w sprawie o uznanie Blanka wspólnikiem Budnera do zakupionej od Jer. pszenicy str. 65 + Summaryusz manifestów i pozwów w tej sprawie poczynionych. – str. 3.

10. Fromholda Reinh. z Foelkensahm, majora Przełożenie sprawy przeciwko Maur. Jeremu Adamowi z Foelkensahm. – K. alb. 3.

11. Róży z Platerów Strutyńskiej, wdowy i innych Strutyńskiego sukcesorów Replika przeciwko Piechowskiemu, podkom. i Joannie z Korzeńskich małż. – str. 55.

12. (w tejże sprawie) Status causae. – alb. K. 6

13. Konstanty, Wenceslaw i Stefan Jałowieccy. Status causae. Pozwany Franciszek Michalski. Sprawa względem natury Dóbr Sebutynice. – K. alb. 4.

14. w tejże sprawie: Summarium Documentorum (po łacinie) K. alb. 2.

15. Franc. Gedeona De Witten, brata jego Jana i siostry Elżbiety De Koskul Stan sprawy przeciwko Piotrowi Xiążęciu Kurlandzkiemu. – str. 14.

16 ½ ~~Proces Wol. Sczawińskiego o prawo Woj~~ ~~głowy (litogr.)~~

16. Jana Henryka Bryg. de Brükken, ~~[illegible]~~ Przedłożenie sprawy przeciwko Julianny z Koppów Brüncken. (patrz 8.) - K. alb. 17

17. Z strony Lodków, starozakonnych Prozba do General. Konfederacyi z tłumaczeniem interesu. (o uwolnienie Exekucyi) - str. 18.

18. Salomei z Brzozowskich Sołtykowej Stan sprawy przeciwko Fr. Xaw. Branickiemu, Franc. Kikt. z Korsnickich Jabłonowskiej i sukcessorom Jabłonowskiego: K. alb.

19. Kazim. Młodeckiego: Stan sprawy kryminalnej - K. alb. 2.

20. Thelesphorus Billewicz (uti advocatus). Inclytum C. R. Judicium! (W sprawie Cecylii z Wałkanowskich i Filipa Lichockich.) - K. alb. 6.

21. Blank contra Józef Jeroński (patrz 9.). Porzod sprawy. - K. alb. 1

22. Joanny z Kierońskich Piechowskiej i małż. Status causae contra Rosam de Plater Strutyńska (~~[illegible]~~ patrz 11.) - K. alb. 6.

23. Nestora Kaz. Sapiehy Remanifest na zaskarżenia Sigizmy z hrabiów Ce... roiw Sapieżyny żony swej. 1785. - K. alb. 4.

24. Franc. Xaw. Branickiego Odpowiedź na Stan sprawy Salomei z Brzo... Sołtykowej (patrz: 18.) - str. 40

25. Replika z Strony sukcessorów Jałowieckich przeciw Franciszkowi Michalskiemu. (patrz...

26. Rachunek do procesu 4.) - K. 2

Brauner

INFORMACYA Z ODPOWIEDZIĄ,
Z STRONY W. HIERONIMA
XIĄZĘCIA SANGUSZKA
WOIEWODY WOŁYNSKIEGO,
JAKO STAROSTY CZERKASKIEGO,
Y URODZONEGO
IGNACEGO CZARNOMSKIEGO
TEGOZ STAROSTWA KOMMISSARZA,

Przeciwko mniemanemu Miastu Czerkassy, oraz Osadom Łomowate y Białozor w Starostwie Czerkaskim leżącym, Miastami wolnemi Rzeczypospolitey teraz mianuiącym się.

W Sprawie nayprzod mniemanego Miasta Czerkass Przywileiu lokacyinego dnia 10 Listopada, Roku 1791 pozyskanego zadeklarowania, Prowentu z Miasta Czerkass Lustracyą 1789 przepisanego ocalenia. O Propinacyą na rzecz Miasta niesłuszną czynność uznania, za sprzeciwienie się Prawu y nieposłuszeństwo ukarania, a względem zarzutow o mniemane uciążliwości y szkod poczynionych Kommissyi wyznaczenia.

Zaś Osadom Łomowate y Białozora, iako żadnego nieokazuiącym śladu o byłości ich Przywileiow lokacyinych, owszem poźnemi czasy zasiedlonym, Przywileie lokacyine dnia 10 Listopada, 1791 Roku na opaczną w Kancellaryi Koronney Informacyą wyiednane, za złożone zadeklarowania, y onym Sprawę względem mniemanych uciążliwości Sąd Referendarski za przyzwoity z Prawa, iako Włościanom do wolnego czynienia maiącym, Sądowi Assessorskiemu za niepodległą być uznania.

W KATEGORYI PIERWSZEY.

O Lokacyą y własność ziemi mniemanego Miasta Czerkass.

Gdyby wszystkie Osady Dobr Rzeczypospolitey, osobliwie w Ziemiach Ruskich y Ukraińskich, które iako więcey osiadłe, niektóre Dokumenta, a szczegulniey poźne Lustracye Miastami nazwały, miały z tego tylko nazwiska brać na siebie postać Miast wolnych Rzeczypospo-

pospolitey, tedy ledwie nie wszyſtkie prawie tamteysze Dobra Rzeczypospolitey ſtałyby ſię Miaſtami, Mieszczanin do przemyſłu, handlu y rzemiosła przeznaczony byłby tylko Rolnikiem, a tym ſamym Skarb Koronny zawiedziony zoſtałby bez ſpodziewanego Prowentu.

Takiemi ſą Czerkaſſy, Łomowate y Białozor, które ponieważ różnią ſię w czaſie dawanego im tytułu Miaſt, dla tego pierwszym objektem w Sprawie teraźnieyszey będzie mniemane Miaſto Czerkaſſy, a na końcu będą miały odpowiedź Łomowate y Białozor.

Hiſtorya y Zbior dawnych Dokumentow czyni przekonanie, że za ſtarożytnych czasow na głębokiey Ruſi y Ukrainie, podległey zawsze naiazdom Hord nieprzyiacielſkich, gdzie ukształcano Zamki na mieyscach, które natura do obrony przysposobiła, tam zaraz mieszkańce Kraiu dla zabeſpieczenia życia swoiego gromadzili ſię, a zgromadzeni czynili ſiedliſka, okop, y kształcili go podobnym obozom teraźnieyszym. Do tego mieysca, iako zabeſpieczaiącego życie mieszkańcow gromadzili ſię nawet z Dobr odległych, teraz Ziemſkiemi zwanych, mieszkańcy; co dowodzi Popis 1552. Staroſtwa Korsuńſkiego od Strony złożony, który opisuiąc Sieliszcza, czyli Wſie Ziemſkie, wyraża zaraz tych Wſi Rolnikow, iednych tylko zimową porą do Kaniowa przenoszących ſię, innych zaś zimową y letnią porą w Kaniowie przy Zamku zamieszkałych.

To zgromadzenie ludu w mieysce beſpieczne, lubo bez żadney lokacyi, brało iednak dla ſiebie za czasem nazwiſko Miaſta. Tey prawdy ieſt dowodem przez Stronę złożony

1552. Popis Zamku Kaniowſkiego, który o początku Czerkaſs to ma w ſobie: że Gedymin Xiąże Litewſki zwoiowawszy nad morzem Kaffu Perekop y Czerkaſſy Piatyhorſkie, y zabrawszy ich część z Xiężną, iednych osadził na Dnieprze w Kaniowie, inszych na Dnieprze gdzie teraz Czerkaſſy ſiedzą. *Jak czytać*

Ten Dokument opisuiący osadę zabranych Czerkaſſow nie wſpomina o Mieście iakoby na ten czas byłym, ani o lokacyi iego, ale tylko o mieyscu na Dnieprze osadzonych Czerkaſſow, gdzie teraz ſiedzą. Co popiera powyższe o mieszkańcach gromadzonych w mieysce beſpieczne donieſienie.

W tym mieyscu uwagę zaraz uczynić należy, że Strona w Informacyi ſwoiey cytuiąc treść tego Popisu, pomyliła ſię z iſtotą onego. Napisała, że Gedymin założył pomienione Miaſta, (to ieſt Czerkaſſy y Kaniow) y nazwał Miaſto Czerkaſſami. Gdy w Dokumencie tylko to ieſt, że iednych Czerkaſſow osadził na Dnieprze,

Dnieprze w Kaniowie, y innych na Dnieprze, gdzie teraz Czerkaſſy ſiedzą. O Mieście zaś żadney niemasz wzmianki.

Z tego więc Dokumentu, y Hiſtoryi Kraiowey daie ſię poznać, że Czerkaſſy bardzo dawno ſą osadzone na Dnieprze, ale za Oſadą Czerkaſſow nie idzie założenie Miaſta Czerkaſs.

Na prożno Strona udaie ſię po utwierdzenie Przywileiow ſwoich lokacyinych do Konſtytucyi 1569. wcielaiącey Xięſtwo Kijowſkie do Korony, bo iakże Konſtytucya miała utwierdzać te Prawa y Przywileie, których nie było. Jeżeliby były przez Rewolucye Kraiu tamtego zatracone, tedy przynaymniey Dekreta przed-Uniowe przez Stronę złożone, y Popis 1552. byłyby iaką o nich uczyniły wzmiankę, czego doczytać ſię nie można.

Na prożno obiecała dowieść Dokumentami przez ſiebie złożonemi dziedzictwo ſwych Ziem ſwobody y własności Mieyſkie. Bo przeciwnie nawet z tych ſamych Dokumentow Strony dowiedziono będzie, że Mieszczanie Czerkaſcy żadney ziemi ſwoiey własney dziedziczney nie mieli, ale co poſiadali, to tylko do czasu z powinności, opłat y obowiązkow, byli pod gołą Juryzdykcyą Starościńſką, nie rządzili ſię żadnym Prawem Magdeburſkim, lub Chełmińſkim, y byli tylko w obowiązkach poſług.

Składa Strona na dowod Allegacyi ſwoiey Reſkrypt bez daty Zygmunta I. który ma to w ſobie: Jako Woyt, y wszyscy Mieszczanie ſkarżyli ſię.

1mo. Ze Oſtafiey Daszkiewicz niektórych ich wspoł-braci Mieszczan w poſługach y podatkach Xiążęcych będących do ſiebie przeiął, onych od poſług y podatkow wolnemi uczynił, a podwody pod Gońce y Poſły Mieszczanom dawać, na ſiebie robić, drwa wozić, ſiano koſić, niewod ciągnąć, y inne robocizny pełnić kazał. Zwierza ubitego, ryb, y bobrow połowę zabierał.

2do. Ze uchod zwieczyſty, Zwoniec zwany, przez nich używany, na którym ryby łowili, y zwierza po Dnieprze biiali, od nich z dochodami oddalił, y ludziom obcym używać dozwolił, z niego ſobie pokłony brał.

3tio. Ze Jacek Tyszkiewicz ſługa Oſtaſiego Daszkiewicza, uproſił ſobie wchody na Tasminie 30 Paſiek, które zdawna Mieyſkiemi bywały, y one dzierży.

4to. Ze Zubrykowicz Mieszczanin Czerkaſki także Paſieki ich Mieyſkie zabrał, y używać im zabrania, y wielu poddanych tamecznych Hoſpodarſkich z Mieszczany wszelkie powinności znoszących odłączył, którzy ich z Mieszczany pełnić chcą.

Na te skargi Zygmunt I. do Wasila Tyszkiewicza wydał następną Rezolucyą,

Aby Starosta Czerkaski pilnie doglądał, iżby wszelkie dochody y powinności do Zamku zdawna należne nie zmnieyszano, żeby ztąd y Zamek, y Hospodar żadney szkody nie mieli, ani też Poddani uciążenia, a ztąd z Ukrainy nie rozchodzili się.

Aby ludzi przez Ostafieia w protekcyą wziętych, od posług y podatkow Mieyskich wyzwolonych do Miasta przyłączył, y wszystkie potrzeby Mieyskie onym razem pełnić kazał, aby sami Mieszczanie ciężkości y szkody nie ponosili.

I że Mieszczanie wchodow podług dawnego zwyczaiu używać maią, a ieżeliby co z tych wchodow rozdane było, tedy tamci maiący rozdane wchody maią być w służbach y daninach Mieszczanom pomocni, a gdyby pomagać nie chcieli, tedy te wchody ma Starosta do Miasta przyłączyć, *iak Dokument u Strony Nro I.*

Z całey osnowy tego Dokumentu, z zaniesionych skarg od Mieszczan, y rezolucyi Zygmunta I. daie się poznać, że Mieszczanie Czerkascy żadney nie mieli własności dziedziczney, ale tylko wolne użycie uchodow, czyli wolne w Stawach (iak niżey ten uchod być to samo, co staw okazany będzie) łowienie ryb, wolne wchody, czyli wolny wstęp w pewne lasy, w których zwierza bić, barcie zakładać wolno im było. Za to iednak wolne użycie, byli obowiązani do podatkow y posług Zamkowych, y Hospodarskich.

Skarżyli się przed Zygmuntem I. Mieszczanie Czerkascy o oderwanie niektórych uchodow y wchodow, czyli Pasiek Mieyskich, nie dla tego, iakoby własność Mieyska była oderwaną, ale dla tego, że ludzi posiadaiących oderwane uchody y wchody, wolnemi od podatkow y posług Zamkowych y Hospodarskich uczyniono, a przeto cały ciężar podatkow y posług, dawania podwod pod Gońcow y Posłow spadł na Mieszczan, które przez Mieszczan wraz z oderwanemi ludźmi pełnione były.

Dlatego Zygmunt I. przez rezolucyą swoią nayprzod zaleciwszy Staroście aby dochody y posługi Zamkowe y Hospodarskie nie zmnieyszały się, kazał tylko ludzi przez Ostafiego Daszkiewicza od posług y podatkow, które Mieszczanie znosili wyzwolonych, przyłączyć na powrot do znoszenia posług razem z Mieszczany, aby te iako w większey liczbie posługuiących były lżeyszym ciężarem; zaś względem wchodow od używania Mieszczan przez Jacka Tyszkiewicza y Zubrykowicza odiętych, nie rozkazał, aby te iako własność Miasta były do całości Miasta powroconemi,

ale

ale owſzem zadeklarował, iż komu te Wchody ſą rozdane, ten w ſłużbach i podatkach ma być pomocny Mieſzczanom, a gdyby być niechciał, na ten czas Staroſta te Wchody ku Miaſtu wrócić ma. Zkąd niezaprzeczony dowod, iż Mieſzczanie nie mieli w ziemi właſności ſwoiey Dziedziczney, ale tylko wolne z poſług i podatkow oney użycie.

Nie mieli nawet Mieſzczanie Czerkaſcy y Juryzdykcyi ſwoiey, bo Zygmunt I. rezolucyą ſwoią względem całości poſług y dochodow Zamkowych względem przywrócenia do poſług wyzwolonych ludzi, względem przynaglenia innych rozdane Wchody maiących do podobnych z Mieſzczanami poſług, nie odeſłał po exekucyą do Magiſtratu iako nie byłego, ale do Staroſty, któremu dozor nad temi ludźmi, y żeby Mieſzczanie ciężarem zbytnim poſług y podatkow przeładowani nie byli, zoſtawił. Więc byli pod gołą Juryzdykcyą Starościńſką.

Lubo zaś Strona przywodząc treść tego Dokumentu w informacyi ſwoiey, kilka razy umieściła wzmiankę o Juryzdykcyi Mieyſkiey, o Podatkach, iakoby do Miaſta należących, lecz ta cytacya Dokumentu ieſt mylnie y podchlebnie wyrażona, bo o Juryzdykcyi Mieyſkiey ten Dokument wcale nie wſpomina, owſzem przeciwnie iak wyżey. Ani też o Podatkach Mieyſkich Miaſtu należących, ale tylko o podatkach y poſługach Mieyſkich, iakie ludzie uwolnieni wraz z Mieſzczanami Zamkowi y Hoſpodarowi pełnić maią.

Na Dokument 1537. Granice Sieliſzcza Radywonowſkiego opiſuiący, krótka odpowiedź. Strona chce nim dowodzić, że właſnością ziemi Czerkaſkiey, było y Sieliſzcze Radywonowſkie nad Rzeką Zabotynem leżące, które przez Zubrykowicza Mieſzczanina Czerkaſkiego za dowodem powyżſzego Dokumentu było nieprawnie oderwane, a ztąd rozległość ziemi mniemanego Miaſta Czerkaſs aż do Zabotynu rozciągać uſiłuie.

Dokument ten, czyli przedaż Sieliſzcza Radywonowo Prawem Dziedzicznym przez Włodzimera Bohdanowicza Putywolſkiego Iwanowi Zubrykowiczowi Boiarzynowi Czerkaſkiemu, lubo przy Luſtracyi 1636. był przed Luſtratorami od Mieſzczan Czerkaſkich położony, ale nic do właſności ziemi Mieyſkiey nieściąga ſię, owſzem przeciwnie dowodzi być właſność Zubrzykowicza Boiarzyna Dziedziczną. *Jak czytać Luſtracyą Nro 3.*

Wiedzieć potrzeba, że Siedliſzcze Radywonowo a teraz Zabotyn Dobra Ziemſkie, leżą od Czerkaſs o ſześć mil. Okazało ſię z powyżſzego Reſkryptu Zygmunta I. iż Mieſzczanie Czerkaſcy na Zubrykowicza Mieſzczanina Czerkaſkiego ſkarżyli ſię, że im Pa-

ſieki ich Mieyſkie zabrał, y wielu poddanych Hoſpodarſkich z Mieſzczany wſzelkie powinności znoſzących odłączył. Na co Zygmunt I. wydał wyrok, nie żeby te Paſieki wrócone do całości Miaſta zoſtały, ale tylko, że ci, którzy rozdane ſobie Wchody maią w ſłużbach y podatkach Mieſzczanom pomocni być powinni. Przyczyna, bo Mieſzczanie Czerkaſcy własności ſwoiey Dziedziczney żadney nie mieli, ale tylko wolne użycie z poſług y podatkow.

Popis 1552. od Strony złożony *Nro 3.* pod Tytułem: = Wchody Ziemiańſkie y Cerkiewne = ma to w ſobie = Wchod na Taśmieny na imie Radywonowſki Boiarzyna Czerkaſkiego Zubrykow kupiony u Kniazia Putywlſkiego. =

Nie wchodzi W. Xiążę Staroſta Czerkaſki w zaprzeczenie, lub przyznanie natury Siedliſzcza Radywonowſkiego, teraz Klucza Zabotyńſkiego, konwinkuie ſię tylko z tego popiſu Przeduniowego, że to Siedliſzcze iako Ziemiańſkie iuż ieſt opiſane.

Ale konwinkuie Stronę z Reſkryptu, czyli Dekretu Zygmunta I. że lubo Mieſzczanie Czerkaſcy o zabor Paſiek przez Zubrykowicza y wyzwolenie poddanych na nich oſiadłych, od poſług y podatkow ſkarżyli ſię. Wſzelako Zygmunt I. nie nakazał do Miaſta powrócić tych Paſiek, ale tylko poſiadaiących one do znoſzenia razem z Mieſzczany poſług Zamkowych y Hoſpodarſkich zwrócić kazał.

Wiadomo y to z Popiſow Zamkow Ukraińſkich y innych licznych Dokumentow, że y Dobra Ziemiańſkie winny były razem z Hoſpodarſkiemi y z Mieſzczanami znoſić wſzelkie poſługi y podatki do Zamkow, y Hoſpodarſkie, y dopiero przez Konſtytucyą 1569. wcielaiącą Ziemię Kijowſką do Korony, zoſtały od tych ciężarow uwolnione. *Jak czytać Vol. 2. na karcie 761. §. Obiecuiemy.*

Więc gdy własności ziemi Mieſzczanie Czerkaſcy za dowodem Reſkryptu Zygmunta I. żadney nie mieli, gdy tylko Wchodow y uchodow z poſług y podatkow używali, gdy Paſiek przez Zubrowicza odłączonych, na powrot do ſiebie nie pozyſkali. Więc im wcale nie pomaga do dowodu własności ziemi, lub iey rozległości użycie tego Dokumentu, y naſtępnych o Radywonowſzczyznę, teraz Zabotyn.

Naſtępuie odpowiedź na naſtępne Dokumenta Strony, których treść tyczącą ſię Sprawy teraźnieyſzey wyrazić należy.

1539. dnia 23. Sierpnia w Czerkaſſach. Między Mieſzczanami Czerkaſkiemi y wſzyſtkim Poſpolſtwem, a Janem Piotrowiczem Penkiem Staroſtą Czerka-

Czerkaſkim za pośrzedniɩ́ctwem Jakubowicza Niemirowicza Woiewody Kijowſkiego, y Marka Waſilewicza Dworzanina Królewſkiego, Kommiſſarzy Królewſkich do rozſądzenia Spraw Miaſta z Staroſtą Czerkaſkim wyznaczonych Ugoda, przez którą Mieſzczanie Czerkaſcy y całe Poſpolſtwo, y ludzie Xiążęcy y Pańſcy, y Duchowni na ſtrożą Zamkową dawać chlebowe od oſoby po groſzy dwa, Mieſzczanie ſtróżować maią latem w dzień na Stereczy, a w nocy u wrot Oſtrogowych, po wozie ſiana dawać maią, kolendę, podwody pod Poſłow y Gońcow, Zamek, Moſty, Oſtrogi maią robić y poprawować, ſtrożą na ſzlakach odbywać, y z ſłużebnikami Zamkowemi obieżdzać maią. A z Paſiek które Mieſzczanie maią nic dawać nie powinni, ani wſtępować w nie Staroſta nie ma, y Prog na Dnieprze zwany Zwoniec, Mieſzczanie dzierżeć maią. *U Strony Nro 2.*

1541. dnia 17. Październikа w Wilnie Zygmunt I. pomienioną Ugodę z przykazem aby ſię Staroſta podług niey zachował ſtwierdza. *U Strony Nro 2.*

1544. dnia 14. Sierpnia w Brześciu na Seymie Walnym, Dekret tegoż Króla, przy którym Mieſzczanie Czerkaſcy ſkarżyli ſię na powyżſzą uſtawę, czyli ugodę, że ieſt dla nich cięż̌ką. Daley zapytani od Zygmunta Auguſta wraz z Pany Radami ieżeliby mieli którą właſną ziemię y Wchody, odpowiedzieli, iż nic ſwoiego nie maią, tylko Boſkie y Królewſkie. I tym Dekretem powyżſza Uſtawa na Mieſzczan Boiar y Sług Czerkaſkich iako ſłuſznie przepiſana, utwierdzoną we wſzyſtkim zoſtała, z dozwoleniem Staroſtom, iż ludziom obcym ziemię puſtą na ſłużbę Boiarſką konną dawać mogą, z którey żadney powinności ciągłey y podatkow z Miaſtem znośić nie maią, tylko konno Zamku przy Staroście pilnować; Mieſzczan Czerkaſkich od powinności ciągłych mieyſkich wyzwalać nie maią, a iuż wyzwolonych przymuſzać nie powinni. *U Strony Nro 2.*

1546. dnia 1. Maja w Wilnie Przywiley tegoż Króla powyżſzą uſtawę dla Boiar ſług y Mieſzczan Zamku Czerkaſkiego z przepiſaniem Ordynacyi o ſtroży y podſłuchach przez Mieſzczan należnych potwierdzaiący. *U Strony Nro 2.*

Te cztery razem wzięte Dokumenta, ile że wielkiey wagi, bo Przeduniowe, tym bardziey, że Ugodę y Dekret Królewſki na Seymie w ſobie zamykaiące, ſą oczywiſtym przekonaniem, iż Mieſzczanie Czerkaſcy lubo puſtą Ziemię w różnych mieyſcach około Czerkaſs poſiadali, y przez Uſtawę 1539. Roku ſą przy Poſſeſſyi Paſiek zachowani, ale tego wſzyſtkiego nie poſiadali prawem właſności Dziedziczney mieyſkiey, tylko iako użytkuiący, a z tego powinni byli pewne poſługi y podatki tak do Zamku iako y dla Króla znośić. Co naywidoczniey przekonywa Dekret na Seymie

 Zygmunta

Zygmunta I. 1544. Roku, przy którym Mieſzczanie Czerkaſcy przez Zygmunta Auguſta y Radę Królewſką zapytani, ieżeli którą własną ziemię lub wchody maią, ſami odpowiedzieli, że nic ſwoiego nie maią, tylko Boſkie y Królewſkie.

Radziła w owym czaſie Ekonomika, ażeby mieyſca puſte przez nikogo nie oſiadłe dozwalać komukolwiek do użytku, aby z tey puſtey ziemi bądź poſługa, bądź nakoniec owa danina Kunicy lub Liſicy zwiękſzały Prowent, y przeto nie broniono Mieſzczanom Czerkaſkim używać tu y owdzie wchodow y puſtych Paſiek, bo za to czynili poſługę, znoſili podatki, przecież ta ziemia lub woda przez nich z użytku poſiadana nie była ich właſnością, iak iuż powyżſze y niżſze Dokumenta dowiodą. Mieli Staroſtowie Czerkaſcy moc iak dowiedziono y Dekretem 1544. rozdawania tych Paſiek y wchodow na ſłużbę konną; iakoż nadali Jackowi Tyſzkiewiczowi za dowodem Reſkryptu bez daty Zygmunta I. Wchody na Taśminie 30. Paſiek przedtym Mieyſkich, nadali Zubrykowiczowi Paſieki Mieyſkie. Czyliż ie Zygmunt I. za Dekretem wrócić kazał do całości Miaſta? nie. Ale tylko rozkazał, iż rozdane wchody poſiadaiący maią być w ſłużbach y daninach Mieſzczanom pomocnemi. Więc wolne było Mieſzczanom Czerkaſkim użycie puſtey ziemi, którey gdzie im ſię podobało używali, ale iey nigdy właſności y dziedzictwa nie mieli.

1552. Popis Zamku Czerkaſkiego, który Zamek iego przez Mieſzczan y Boiar naprawianie, Oſtrogi, około nich przez Mieſzczan y Boiar robotę, ſtrożą przez Mieſzczan odbywaną, tudzież podatki do Zamku, ſiano, podwody y inne obowiązki od Mieſzczan opiſuie. Daley uchody po Rzekach Dnieprze, Werſkley, Oreli, Taśmeny, Inkulel, to ieſt: Oſmoſzon, Dubuśloy zwany, Jelenyi, Wołowſki, Taśmieńſki, Kieſzyńſki, y inne w liczbie 23 między niemi uchody Woweſyi, Oſtrow, Beło, Czero, zaś między temi 5. uchodow, Dubośley, Jelańſki, Protolez, y innych przez Staroſtow dzierżanych wyraża. Inne zaś prócz Czerkaſs tak Boiarow iako y Mieſzczan z daniny po 30. Ryb Bobrow y Jeſiotrze dla Staroſty dawniey poſiadane opiſuie. Te zaś wſzyſtkie uchody oprocz 5. Zamkowych, że były przeſzłego Roku do 300. ludziom puſzczone, z których wziął Staroſta do 80. kop Groſzy, a tego Roku ieſzcze więcey wzmiankuie. Potym między uchodami Ziemiańſkiemi i Cerkiewnemi uchod na Taśmieni Radywanowſki Boiarzyna Czerkaſkiego Zubrykowa u Kniazia Putywlſkiego kupiony, a na końcu miaſto Mieſzczan z Imion, z różnicą Zamkowych wyzwolonych, Boiarow, Sług Zamkowych, Ziemianom podległych, y Kozakow opiſuie. *U Strony Nro 3.*

Z tego Dokumentu pierwſzy dowod Nomenklatury uchod, że to Staw albo Jezioro znaczy, z przyczyn, nayprzod ſamego nazwiſka

zwiſka uchod, co zdaie ſię znaczyć uyście wody: Powtore, że te wszyſtkie uchody na rzekach ſą opisane. Potrzecie, że z tych uchodow Bojarowie, Mieszczanie y Uchodnicy dawali daninę w rybach y bobrach, a nie w zwierzu lub zbożu.

Dalszy z tego Dokumentu dowod, że y nim Mieszczanie Czerkaſcy żadney własności ziemi, a nawet y ſławow nie probuią, bo lubo w nim wżmiankuią, że maią wolne paszenie gdzie chcą, to własności nie dowodzi, bo y teraz po obszernych ſtepach niezbronne ſą nawet obcym paſtwiſka. Uchody zaś nie znaczą ziemi, ale ſławy y ieziora, iak wyżey dowiedziono, lecz y tych własności z tego Dokumentu nie dowodzą, bo lubo ich kilkaoaście Mieszczanie y Bojarowie poſiadali, ale z nich dawali daninę ryb y bobrow. Zaś na rok przed Popisem, y w czaſie popisu były wszyſtkie oprocz pięciu Zamkowych uchodnikom, 300 arędowane. Więc nie były własnością Miaſta lub Bojarow, ale tylko użyciem do czasu.

Strona przywodząc treść tego Popisu do przypadku Sprawy, dołożyła nayprzod adnotacyą, że uſtęp nazwany Dubośley, teraz Miaſto Czerkaſſy poſiada.

Dowiedziono Popisem, że uſtęp Osmoſſon Dubośley zwany, w liczbie uſtępow 5. iako Zamkowy był zawsze przez Staroſtow dzierżany; więc nigdy nie należał do Czerkaſſow, że go zaś nieprawnie Czerkaſſy poſiadły. Więc go na rzecz Dworu Starościńſkiego oddać powinny.

Drugą położyła Strona Adnotacyą przy uſtępie Belo Ozero, że na tym mieyscu teraz Miaſto Białozor

Lubo o tey osadzie niżey naſtąpi Informacya, iednak mylne Strony mniemanie dowodzi W. Xiąże Staroſta. Dowiodł powyżey, że uſtępy, czyli uchody, ſą ſławy y jeziora, w których łowiono ryby y bobry. Przeto na wodzie wyſtawione Miaſto Białozor łatwo zatonie.

Daley przywiodła z tego Popisu Strona wżmiankę o Oſtrowie, Zwoniec zwanym, iako dziedzicznym Miaſta Czerkaſs, na którym teraz ma być Królewiec.

Nayprzod opisu tego o Oſtrowiu Zwoniec w Popiſie 1552 W. Xiąże Staroſta doczytać ſię nie może. Owszem czuie ſię być pokrzywdzonym, że go Strona czyni mniey bacznym lokatorem Królewca na Zwoncu, na ktorym nic oſtać ſię nie może, gdyż Zwoniec ieſt progiem Dniepra, około którego przedtym Mieszczanie ryby łowili, y tak go wspomina we dwoch mieyscach Ugoda 1539. *u Strony Nro 2.*

Następne Strony Dokumenta to iest 1565 Roku Przedaż Sieliszcza Radywonowskiego Reducie. I tegoż Roku Przyznanie. Tudzież 1570 Roku Rezygnacya tegoż Sieliszcza przez Hubę, iakoby na oguł Miasta Czerkass w Lustracyi 1636 Roku wzmiankowane *Nro 3.* niemniey 1592 Roku Dekret Starosty Czerkaskiego między Mieszczanami Czerkaskiemi, a Rożnoszyńskim Dziedzicem Radywonowszczyzny, żadnego dziedzictwa ziemi, ani Radywonowszczyzny nie nadaią Stronie.

Bo dowiedziono powyżey z Dekretu Zygmunta I. 1544 Roku *Nro 2. u Strony.* Ze Starostowie Czerkascy mieli moc rozdawać ziemię pustą na służbę Bojarską konną. Dowiedziono Popisem 1552 Roku *Nro 3. u Strony*, że uchod Radywonowski na Tysminie był Ziemiański Zubrykowa, że go zaś przedał Reducie Hubie Roku 1565. przed wcieleniem ziemi Kijowskiey do Korony, to mu wolno było iako ziemiańską własność swoią ustąpić, y to nabycie stwierdziła mu Konstytucya Unionis 1569. Ze zaś Reduta Huba miał przedać tę Radywonowszczyznę (nie na oguł całego Miasta, iak Strona w Informacyi napisała, ale iak w Lustracyi 1636. Roku *Nro 3.* iest wyrażono) Mieszczanom Czerkaskim Roku 1570. To ta przedaż była nieprawną, bo ziemia Kijowska wcielona była do Korony przez Konstytucyą 1569. Odtąd Dobra wszystkie Królewskie poddane były Prawu Koronnemu. Miasta Koronne od Roku 1496. nie miały nic mocy nabywać Dobr Ziemskich. Więc Czerkassy chociażby mieli Prawo swoie istotne lokacyine Miasta, tedy Mieszczanie Czerkascy podług Prawa Konstytucyi w Roku 1570. iuż po Unij nabywać Dobr Ziemiańskich nie mieli mocy. Jakoż ta przedaż nieskutkowała, bo dowodzi Intromissya Koniecpolskiego do Radywonowszczyzny od Sukcessorow Zubrykowskich kupioney pod Rokiem 1633. od Strony złożona ieszcze na trzy lata przed Lustracyą 1636. wzięta, że Koniecpolski był iey Dziedzicem, dowodzi y następny Dekret 1592. od Strony złożony, że potym Rożnoszyński był Dziedzicem Radywonowszczyzny *u Strony Litt: RR.*

Ani nakoniec Dekret 1592. z Rożnoszyńskim zaszły, dowodzić dziedzictwa ziemi Mieszczan Czerkaskich nie może. Bo iuż wyżey okazało się, że Mieszczanie Czerkascy tu y owdzie pustą posiadali ziemię, ale tylko do życia z postug y podatkow, nie zaś prawem własności.

Z tego Dokumentu podobnie daie się widzieć, że posiadali ziemię aż ku Tasminowi y Radywonowszczyznie, owszem Radywonowszczyznę mienili być dawniey przez nich posiadaną. Wszelako czyniąc przed Starostą Czerkaskim o tę Radywonowszczyznę, y osadzenie Słobody Mechlow nie wnosili, że iest lokowana pod gruntami Mieyskiemi, owszem przeciwnie w słowach = *Iż Pan Fedor Rożnoszyński posadziwyszy Słobodę Mechlow pod gruntami Hospodar-*

ſpodarſkiemi Czerkaſkiemi, na przeſzkodzie Miaſtu Czerkaſkiemu, y nas wygania z dochodow naszych, mianowicie Paſiek naszych Rodeńſkich y Załaśmieńſkich nazwanych Radywonowſkich. = Więc y te grunta, ktore poſiadali ku Tasminowi, nie były własnością Mieyſką, ale Hospodarſką czyli Krolewſką, y przeto wspiera ſię wyznanie Mieszczan Czerkaſkich przy Dekrecie 1544. że własney ziemi y Wchodow nie maią, ale wszyſtko Boſkie y Hospodarſkie.

Jakoż przy tym Dekrecie 1592. Rożnoszyńſki za okazanemi dowodami przez Staroſtę zoſtał przy poſſeſſyi Radywonowszczyzny, a ſkarga Mieszczan ſtała ſię prożną.

Ze ſię zaś Mieſzczanie Czerkascy, chociaż nie Właściciele ziemi, iako Hospodarſkiey upominali o iey całość, bo byli z niey chociaż przy poſługach y daninach użytkuiącemi. Wszakże dożywotni Staroſtowie y Dzierżawcy, albo Emfiteuci, chociaż nie są właścicielami Dobr lub Ziemi, przecież bronią iey całości, bo im idzie o użytek chociaż czasowy, y z Prawa tego przeſtrzegać.

Strona w explikacyi tego Dekretu mieni ubikacyą osady Łomowatego być na tych gruntach przez Mieszczan Czerkaſkich w on czas poſiadanych. Lubo to okazanie ubikacyi w tym mieyscu Osady Łomowatey, nie mogłoby iey przeiſtoczyć w Miaſto, iako na gruncie nie Mieyſkim, ale Hospodarſkim leżącey, tym bardziey, gdy ubikacya Osady Łomowatego ieſt nad ſamym Dnieprem, a nie Tasminem, iak Mappy Geograficzne okazuią.

Przywiley Lokacyiny Zamku, Fortecy Miaſta Czechryna 1589. iako pewnie dla wiadomości położony żadnego w Sprawie nie czyni przekonania, lub dowodu.

Rownie y Przywiley 1592. Lokacyiny ſamego Miaſta Czechryna dla podobney tylko wyższemu wiadomości położyła Strona, bo wyraz tego Przywileiu, że Miaſto Czechryn lokowane na Prawie Magdeburſkim, na wzor innych Miaſt Ukrainnych, czyni tylko podchlebne domniemanie ſię Strony, iakoby przez oguł Miaſt Ukrainnych, Czerkaſſy rozumieć można domniemania ſię w Sądzie nic nie ſtanowią, a Ukraina, oprocz Czechryna, miała za Przywileiami lokowane Miaſta: Kijow, Winnicę, Zytomierz y inne. Tym bardziey, że Xiąże Wiszniowiecki będąc Staroſtą Czerkaſkim, przeto wiadomym Praw Czerkaſkich, bo wyrabiaiąc Przywiley dla Czechryna, nie byſby ſię do ogułu = na wzor innych Miaſt Ukrainnych = ferował, ale byłby poſtarał ſię mieć napisano = na wzor Miaſto Czerkaſs = lecz trudno tak miał pisać, gdy Czerkaſſy lokacyi ſwoiey nie miały.

1616 Luſtracya Staroſtwa Czerkaſkiego Miaſto Czerkaſſy, w nim Domow Mieyſkich poſłusznych 150. z których Podatkow żadnych nie daią,

 ale

ale służbę woienną konną z orężem przy Staroście odprawować powinni, y Domow Kozackich nieposłusznych 800. Tudzież słobodę Borowicę Miasteczko od trzech lat osadzoną, powinności żadney nie czyniącą, ale po wyściu Słobody też powinności, iako y Czerkascy Mieszczanie odbywać winną. Oraz uchodow Starostwa 7. czyniących Prowentu Złł: 597. gr. 15. opisuiąca *Nro I.*

Lustracya ta iest dowodem, iż Mieszczanie żadnych na ten czas Gruntow, Pasiek y Uchodow nie mieli, oprocz tylko same Domy, z których lubo podatkow żadnych nie dawali, ale za to służbę woienną odprawować byli winni. Opisane zaś uchody w liczbie 7. były Starościńskie, y z nich Prowent dla Starosty wyciągniony.

Podobało się iednak Stronie uczynić przy położeniu tey Lustracyi doniesienie o Mieście Borowicy w tey Lustracyi opisanym mieniąc, iż to Miasteczko upadło, że tylko mieysce siedliska iego pozostało, że mniemane Miasto Łomowate na gruntach iego iest zasiedlone. Lecz nie przystoi Stronie burzyć y znosić Osady na papierze, inne na ich mieyscu lokować, gdy Borowica do dnia dzisieyszego ma swoią exystencyą, ma ią Strona w Lustracyi ostatniey 1789. Starostwa Czechryńskiego opisaną, ma ią za Miasto położoną na Mappie świeżey Geograficzney Polski.

1622. Lustracya Starostwa Czerkaskiego Miasto Czerkassy w nim Domow Mieyskich posłusznych 120, z których podatkow żadnych nie daią, ale służbę woienną konną z orężem przy Staroście odprawować powinni, y Domow Kozackich nieposłusznych w Mieście y po Futorach więcey niż 1000. Tudzież Słobodę Borowicę Miasteczko od trzech lat osadzoną, powinności żadney nie czyniącą, ale po wyściu Słobody też same powinności, iako y Czerkascy Mieszczanie odbywać winną. Oraz Wsie, albo Futory do Starostwa należące, a między niemi Duninow, Karatuł, Białozero, y inne opisuiąca *Nro 2.*

Rownie y w tey Lustracyi żadnych niemasz opisaych Gruntow, Pasiek, Uchodow y Futorow Mieyskich. Lubo zaś podobało się Stronie w cytacyi tresci tego Dokumentu wyrazić, iż ta Domow Kozackich w Mieście y po Futorach Mieyskich więcey niż 1000 opisuie. Przecież tego wyrazu o Futorach Mieyskich w Dokumencie niemasz, ale tylko o Futorach, że zaś te Futory, czyli Wsie nie były Mieyskie, ale Starościńskie, to taż sama Lustracya dowodzi, gdy opisuie. = Więc czyli Futory do Starostwa tego należące, y te z nazwiska w szczegulności wyraża.

Daley podobało się Stronie też Futory czyli Folwarki Mieyskie (czego w Dokumencie niemasz, owszem że są do Starostwa należące) w Lustracyi z nawisk wyrażone, stosować do nazwisk

Wsiow

Wsiow teraźnieyszych, y one, lubo przez Starostow posiadane, Mieyskiemi mienić

Za iednym błędem poszły y drugie. Jak można czynić stosunki dawnych nazwisk do teraźnieyszych, gdy te dowodem nie wsparte, a podobieństwa sobie żadnego nie maią. Naprzykład napisano = Futor Sielskoho Mieszczanina, teraz pod Wsią Zamachayłowką. = Dowodu na to niemasz. W Lustracyi zaś 1622 napisano: Sielskoho futor, czyli Wieś do Starostwa należącą, ale ią nie opisano być Mieszczanina.

Napisano, że te Futory do Mieszczan należące, przez Starostow mieyscowych odebranemi zostały. A przecież Lustracya 1622. naucza, że te Futory czyli Wsie do Starostwa należały, a nie do Mieszczan; Więc Miastu odbieranemi być nie mogły.

Uczyniono w Piśmie Strony Dachnowkę Przedmieściem, dotąd niby w obrębie y naturze Miasta Czerkass będącą, y że ta Dachnowka iest nad uchodem sianożętnym, w Popisie 1552. Doboślcy zwanym położona. Ale omylono się, bo Lustracye 1765. y 1789. Dachnowkę nie opisuią Przedmieściem, lecz Wsią Starościńską, nie w obrębie Czerkass leżącą, ale oddzielnie. *Jak czytać Lustracyą Nris 4 & 5.* Jeżeli zaś ta Dachnowka podług wyznania Strony leży nad uchodem Dubośley zwanym. Więc bardziey próżną iest o własność tey Dachnowki Allegacya Strony, bo uchod Dobośley, za dowodem Popisu 1552. był Zamkowym, y przez Starostow posiadanym.

Napisano, że Karatuł, Białozero, Ruskopolany, y inne były Futory Mieyskie, że Łomowate na gruntach Czerkaskich po upadku Miasta Borowicy iest zasiedlone, lecz to napisano niezgodnie z Dokumentami, bo Karatuł, Białozero, Ruskopolany, y inne Lustracye 1622. nie Futorami Mieyskiemi, ale Wsiami czyli Futorami do Starostwa należącemi opisuie. Łomowate nie mogło zasiadać na gruntach mniemanego Miasta Czerkass, bo to podług powyższych dowodow żadney własności ziemi nie miało. Borowica też nie upadła, y iest w Lustracyi ostatniey Starostwa Czechryńskiego *pro existenti* opisana.

Pomylono się bardzo w doniesieniu, iakoby dopiero teraźnieyszy W. Xiąże Starosta pozabierawszy Futory Mieyskie, Folwarki na nich osadził, których przedtym nie było. Bo wyznanie Mieszczan Czerkaskich przy Dekrecie Seymowym 1544. dowodzi, iż żadney ziemi własney nie mieli, ale wszystko Boskie y Hospodarskie. Popis 1552. dowodzi 5. ustępow Zamkowych, zaś resztę przez Bojarow y Mieszczan z danin przedtym posiadanych, iednakże przed y w czasie Popisu wszystkich przez Starostę uchodnikom

 arendo-

arendowanych. Podobnie y Lustracye 1616. siedm uchodów Zamkowych 1622. Wsie czyli Futory do Starostwa należące opisuią, a o Futorach, lub uchodach Miayskich żadney nie czynią wzmianki. Więc nie zabrano Futorów Mieyskich, bo ich nie było. Wystawiono Folwarki z potrzeby Ekonomiki, z czasem na Ukrainie wzrosley, to na gruncie Starościńskim.

1633. Intromissya do Radywonowszczyzny przez Koniecpolskiego, iako Dziedzica wzięta opisuiąca iey granice z Miastem Czerkassami rzeką Tasminem rownie dziedzictwa y własności ziemi Miasta Czerkass dowodzić nie może, bo ieżeli posiadali ten grunt aż do rzeki Tasmina, to nie iako właściciele, ale iako *usufructuarii* do czasu z danin y powinności Zamkowi, gdyż żadney własney ziemi podług ich wyznania przy Dekrecie 1544. nie mieli, ale wszystko Hospodarskie, y dla tego sąsiad widząc ich posiadaiących te grunta z użytku, pisał w Intromissyi granice Radywonowszczyzny z Czerkassami.

Wszakże przed tą Intromissyą na 11. lat była Lustracya 1622 Starostwa Czerkaskiego, w niey opisano Miasto, ale do niego żadnych gruntow, ani Futorow, iako Mieyskich nie wyrażono. Opisano w niey Wsie czyli Futory, iako to Białozero, y inne blisko Tasmina leżące, ale te wyrażono być do Starostwa, a nie do Miasta należące.

Nastęрnie po tey Intromissyi we trzy lata była powtorna Lustracya Miasta Czerkass 1636 Roku, przy ktorey Mieszczanie Czerkascy popisywali się z Prawami, lubo onym nie służącemi. A przecież y ta Lustracya nie opisała żadnych gruntow uchodow lub Pasiek Mieyskich, nietylko ku Tasminowi, ale y w żadney stronie, bo własności swoiey Mieszczanie Czerkascy żadney nie mieli.

1636. Lustracya Zamku y Miasta Czerkass, ktora ma w sobie: iż kazano Mieszczanom złożyć Przywileie, y złożyli na Jaskowe Sieliszcze, y na Radywonowszczyznę (oboie teraz w Prawie Ziemskim posiadane), lecz Przywileiow na lokacyą Miasta, lub na własność ziemi żadnych nie okazali, ani nawet wnosili, iżby ie kiedy mieli, albo im zabrane zostały. *Jak czytać Nro 3.*

Lubo z tey Lustracyi zdaie się Strona rościć pretensyą do Radywonowszczyzny, lubo tey pretensyi sprzeciwiać się W. Xiąże Starosta nie iest mocen, bo do Radywonowszczyzny teraz Klucza Zabotyńskiego żadnego nie ma Prawa, wszelako u siebie z powyżey przytoczonych dowodow skonwinkowany o prożnym Strony zapędzie.

1765. Lustracya Starostwa Czerkaskiego Miasto Czerkassy nad rzeką Dnieprem w nim chałup osiadłych 422. Kozackich 9. od powinności y Czynszu

Czynszu libertowanych 15. puſtych, 9. z Czynszu, Miaſteczko Białozor, y w nim chałup 303. z Czynszow y powinności koszenia, Miaſteczko Łomowate w nim chałup 116. z Czynszu y koszenia żadnych zaś gruntow własnych y dziedzicznych Miaſta nie wyraża, tudzież Wſie Dachnowkę, Ruſkopolanę, Zamachayłowkę, Dubijowkę, y inne liczne do Staroſtwa należącego, podobnie tylko z ſamego Czynszu y koszenia iak Białozor y Łomowate z Intraty opisała. *Nro 4.*

Pomyliła ſię Strona rownie z cytacyą, y tey Luſtracyi w Informacyi ſwoiey napisawszy, że ta Luſtracya nie zaſtała tak licznych oſad, iak przedtym w Czerkaſſach, bo ani Popis 1552, ani Luſtracye 1616. 1622. y 1636. nie opisały tak liczney Osady w Czerkassach, iak Luſtracya 1765 (to ieſt chałup 455. Luſtracya 1616. opisała tylko w Mieście Domow poſłusznych 150. Kozackich 800. ale te Kozackie nie były w samym Mieście, ale y po Futorach (do Staroſtwa należących, iak obiaśnia Luſtracya 1622. ktora w Mieście Domow poſłusznych 120. Kozackich w Mieście y na Futorach przeszło 100. opisuie, ale zaraz niżey Futory, czyli Wſie do Staroſtwa należące, wyraża.

Pomyliła ſię dalej w tey cytacyi Strona, wypisuiąc iakoby w Luſtracyi 1765. odpadłe osady w Kordon Roſſyiſki, Borowicę do Staroſtwa Czechryńſkiego, bo w tym Dokumencie naymnieyszey o tym niemasz wzmianki.

Pomyliła ſię y w tym, iakoby Luſtracya 1765. Białozor y Łomowate na Futorach Mieyſkich zaſiedlone opisywała, bo tego w Dokumencie niemasz.

Pomyliła ſię y w tym, iakoby pod Łomowatym y Białozorem żadney powinności Włościańſkiey ta Luſtracya nie opisała. Gdy przeciwnie w tym Dokumencie daie ſię czytać, że pod Białozorem, oprocz Czynszu dni 500. koszenia, a pod Łomowatym oprocz Czynszu, dni 212. koszenia opisuie. I też ſamą Czynszu y koszenia powinność, a nie inną pod Wſiami do Staroſtwa neleżącemi wyraża. *Jak czytać Nro 4.*

Ani może co pomagać Stronie Dekret Kommiſſyi Seymowey 1777 Roku, względem własności Radywonowszczyzny, czyli Klucza Zabotyńſkiego zapadły. Bo iuż wyżey dowiedziono, że prożne ſą pretensye Mieszczan Czerkaſkich do Radywonowszczyzny, z tego zaś Dekretu maiącego, y z Konſtytucyi 1776. pod tytułem = O Kommiſſyach y Remiſſach = moc ſwoię, owszem dowod ieſt przeciwko Miaſtu Czerkaſſom, gdyż tym Dekretem granice nie między Miaſtem Czerkaſſami, ale między Staroſtwem Czerkaſkim, a Dobrami Zabotyńſkiemi ſą uſtanowione. Więc y przy tey granicy mniemane Miaſto Czerkaſſy żadney tam własności ziemi nie miało.

1789. Lustracya Starostwa Czerkaskiego Miasta Czerkassy, Miasteczko Białozor, Miasto Łomowate z tych samych danin y powinności, iakie pod Wsiami Starostwa są opisane wyraża. Zadnych zaś gruntow y własności ziemi, ani nawet żadnych pokładanych przed sobą Przywileiow Mieyskich nie opisuie *Nro 5.*

Z tych tedy Dokumentow od samey nawet Strony położonych widoczne iest przekonanie, iż Miasto Czerkassy, lubo Miastem w dawnych nawet Dokumentach tytułowane, ani lokacyi swoiey Miasta lub nadania Prawa Magdeburskiego, albo innego, ani własności ziemi dziedziczney nie miało y nie ma, ale tylko posiadało tu y owdzie puste grunta z danin y posług Zamkowi do czasu, do poki przez szczegulne Przywileie komu innemu nadane nie były, albo też przez Zamek komu innemu z opłaconych danin sposobem arendy danemi nie były. Zgoła Mieszczanie Czerkascy nie maiący ani własności ziemi, ani Sądu lub rządu zostawali pod gołą Juryzdykcyą Starościńską.

Gdy zaś Prawa na teraźnieyszym Seymie dla Miast uprzywileiowanych Rzeczypospolitey uchwalonemi zostały, Osada Czerkass podchlebnie rozumiała się być w poczet Miast uprzywileiowanych policzoną. Udała się przeto z temi samemi co wyżey Dokumentami do Kancellaryi Koronney, y tam na opaczną iey informacyą pozyskała Przywiley odnowienia Praw y Przywileiow Miastu temu służących, iak

1791 Roku Dnia 10 Listopada w Warszawie, Przywiley Nayiaśnieyszego Pana potwierdzenia, y odnowienia Praw y Przywileiow Miastu Czerkassom, którym po umieszczeniu w nim powyższych Dokumentow y Lustracyi 1765. iakoby Miasto Czerkassy z Przedmieściami na gruntach Miasta znayduiącemi się opisuiącey, Miasto Czerkassy y Ziemię, Domy, Place, Ogrody, Łany, Niwy, Futory, Przedmieścia, Lasy, Zarośla w gruntach lokalnych tegoż Miasta będące, y podłu Praw Przeduniowych do niego należące, nienaruszaiąc Spraw o granicę za Miasto wolne uznano, wolne szynki, rzemiosła, oprocz Zydom dozwolono, a daniny y powinności z tych gruntow należne, w opłacie pieniężney zadecydować w Sądzie Assessor: ostrzeżono. *Nro 8.*

Gdy iednak Prawo radykalne na teraźnieyszym Seymie dla Miast uchwalone w §. 3. Tym tylko Miastom Dyplomata *renovationis* z nadaniem ziemi, iaką teraz niewątpliwie posiadaią, wydać zleciło, któreby byłość Przywileiow swoich lokacyinych, lubo zatraconych, okazało.

Miasto zaś Czerkass w zbiorze złożonych od siebie Dokumentow żadnego śladu byłości Przywileiu lokacyinego nie dowodzi, ani okazuie.

Gdy

Gdy Lustracya w tym Przywileiu z treści wymieniona, żadnych Przedmieść ani Gruntow Mieyskich Czerkass nie wyraża.

Gdy tak z Dokumentow Przeduniowych, iako y poźnieyszych, powyżey od Stron złożonych, Mieszczanie Czerkascy żadney własności ziemi, Pasiek, Uchodow, Futorow Mieyskich nie dowodzą.

Gdy do Propinacyi trunkow żadnego nie maią Prawa, iak niżey dowiedziono będzie.

Gdy Prawo dnią 27 Czerwca Roku 1791 zaszłe, pod tytułem = Ostrzeżenie = całość Prowentow Lustracyą ostatnią opisanych, dla Possessorow zabeśpieczyło.

Gdy Mieszczanie Czerkascy, iako nie maiący żadney własności ziemi, żadnego sporu, a nawet y Manifestu o grunta, iakoby Dobra Mieyskie przed czasem Roku 1791 rozpoczętego nie okazuią. Konstytucya zaś na teraźnieyszym Seymie dnia 5 Grudnia, Roku 1791. zapadła, pod tytułem = Rozgraniczenie Dobr wszelkiey natury = mieć chce, iż tylko spory o Dobra Mieyskie przed Rokiem 1791. rozpoczęte w Sądzie Assessorskim rozpoznawane być powinny. Przeto

PROZBA.

Aby Przywiley 1791 Roku, Dnia 10. Listopada dla Miasta Czerkass wydany, stosownie tylko do poprzednich dowodow, y przywiedzionego Prawa był zadeklarowany.

Aby Miasto Czerkassy bez żadnych Przedmieść (których żadne Dokumenta nie opisuią) przy własności tey tylko ziemi, którą teraz z danin y obowiązkow prawnie posiada, było zostawione.

Aby w tym mieście Propinacya wszelkich trunkow, do którey Miasto żadnego Prawa nie ma, iak niżey dowiedziono będzie, y cały Prowent ostatnią Lustracyą 1789. opisany w całości swoiey, tak dla W. Xiążęcia Possessora, iako y Skarbu Koronnego był zabeśpieczony; y

Aby końcem ograniczenia gruntow, podług possessyi prawney przypadaiących, rzecz ta Sądowi Woiewodzkiemu Granicznemu była zostawiona.

W KATEGORYI DRUGIEY.

O należność Danin y wszelkich Obowiązkow od mniemanego Miasta Czerkass należnych.

W samym początku tey Kategoryi mocno Strona odbiegła od opisu Dokumentow swoich, dowodząc, że mniemane Miasto Czerkass nie było nigdy do robot y danin obowiązane, bo wszystkie Dokumenta insze czynią o tym doniesieniu przekonanie, y tak

Reskrypt bez dnia y Roku u Strony pod liczbą 1. położony. Przy którym zaszła na Starostę skarga Mieszczan, że im podwody pod Gońce y Posty dawać, na siebie robić, drwa wozić, siano kosić, niewody ciągnąć, y inne roboty pełnić kazał; zwierza ubitego, ryb y bobrow połowę zabierał; wywozu miodu y ryb do Kijowa zabraniał, zdobycz z woyny od Kozakow sobie zabierał, na strożą wrotną przychodzących wcześnie nie wypuszczał, Kolendę przedtym mnieyszą powiększył, od każdego, nawet naiemnika lub Kozaka po kunicy lub lisicy, albo po groszy 12. maiątek pozostały po Mieszczanach y Kozakach brał; od roboty Zamkowey drzewa wożenia, wody noszenia, y innych, niektóre osady uwolnił, a na nich samych ten ciężar zwalił. Na co Zygmunt I. do Wasila Tyszkiewicza wydał wyrok, aby wszelkie dochody y powinności do Zamku zdawna należne zmnieyszać niedozwalał, a ztąd y Zamek, y Hospodar żadney szkody nie mieli, y poddani uciążenia, Ludzi Ostaficja wyzwolonych przyłączył, y im wraz z Mieszczanami wszystkie potrzeby pełnić kazał, y inni posiadaiący wchody, aby Mieszczanom w służbach y daninach byli pomocni, w daninie kunic y lisic postaremu ich zachował.

1539. Dnia 23 Sierpnia w Czerkassach, między Mieszczanami Czerkaskiemi, a Penkiem Starostą Czerkaskim, za medyacyą Kommissarzy Królewskich sporządzona ugoda, którą Mieszczanie y inni ludzie do opłaty na strożą Zamkową od Osoby chlebowego po 2. grosze na rok dawać, tudzież odbywać strożą latem w dzień na stereczy, a w nocy u wrot Ostrogowych, z Domu po wozie siana, oraz daninę bobrow y ryb od łowienia, Kolendy po lisicy albo kunicy, lub po groszy 6. Podwody do Kaniewa Staroście dawać, y stacye dla Posłow, Gońcow Tatarskich podeymować maią. Szlakow strzedz, y przeieżdzać się z sługami Zamkowemi powinni, Zamek, Mosty, y Ostrogi robić, y poprawować maią.

Tę ugodę Zygmunt I. Przywileiem Roku 1541 utwierdził. *u Strony Nro 2.*

1544. Dnia 14 Sierpnia w Brześciu, na Seymie Walnym Dekret tegoż Króla, przy którym Mieszczanie skarżący się na tę ugodę, iako dla nich ciężką, zapytani, ieśliby mieli którą własną ziemię y wchody, odpowiedzieli, iż nic swoiego nie maią, tylko Boskie y Królewskie. I tym Dekretem powyższa ustawa utwierdzona, z dozwoleniem Starostom, że ziemię pustą na służbę Boiarską konną rozdawać mogą, z którey żadney powinności ciągłey y podatkow z Miastem znosić nie maią, tylko konno Zamku przy Staroście pilnować. Mieszczan zaś Czerkaskich od powinności ciągłych Mieyskich wyzwalać nie maią. *u Strony Nro 2.*

Bez daty List Zygmunta Augusta Extraktem z Xiąg Metryk Litewskich wyięty, do Chrzczonowicza Starosty Czerkaskiego pisany, aby Zamek nowy Mieszczanami y Poddanemi tamecznemi dokończył, Ostrogi z gotowego iuż drzewa porobić kazał, o co List do Mieszczan y Poddanych Hospodarskich przez Alexandra Dworzanina przesłany iest *Nro 6.*

1552. Popis Zamku Czerkaskiego, który Zamek, iego przez Mieszczan y Bojar naprawianie, Ostrogi, około nich przez Mieszczan y Bojar robotę, opłatę stroży Zamkowey przez Mieszczan po groszy 2. opłatę stroży Ostrogowey z Domu po gr: 1. y po ćwierci żyta, odbywanie stroży polney, podatki na Zamek, na podeymowanie Posłow, dawanie podwod y stacyi Posłom, siana, chleba, mięsa, przez Mieszczan opisuie. Daley wyraża, że Mieszczanie daią Staroście Kolendy po gr: 6. siana z Dymu po wozie 1. Targowe od boża. karawanow, soli, przychod Sądowy od summy po 4 grosze, kunicy po 12 groszy, Podstarościemu tyleż, od każdego uchodu po 30 ryb, po iesiotrze 1. y po 2 bobry. Miodu praśnego na rok 11. kadzi, tudzież Zamek nowy opisuie *Nro 3. u Strony.*

1616. Lustracya Domy Mieszczan Czerkaskich, iako posłuszne opisuie, z nich żadnych podatkow nie daią, ale tylko służbę woienną każdy konno z orężem służyć powinien, wyraża, Borowicę Miasteczko, nową Słobodę, z którey żadney powinności nie daią, ale gdy wyidzie wolność, też same co y Mieszczanie Czerkascy pełnić maią, wyraża. Gruntów żadnych, ani uchodów Mieyskich, ale tylko 7. uchodow Starościńskich z Prowentem opisuie. *Nro 1.*

1622. Lustracya Starostwa Czerkaskiego toż samo co y powyższa ma w sobie, oprocz uchodow Starościńskich, zamiast których Wsie albo Futory do Starostwa należące wyraża *Nro 2.*

1765. Lustracya tegoż Starostwa, Miasto Czerkassy, w nim chałup 455. z Czynszu Złł. 5076. bez wzmianki o Gruntach Mieyskich opisuie *Nro 4.*

1789. Lustracya tegoż Starostwa, Miasto Czerkassy z powinności dni roboczych ciągłych y pieszych, czynszu, podwodnego, kossowego, warsztatowego, szewckiego, rybackiego, dziesięciny pszczelney, oczkowego, ospu żytnego, opisuie *Nro 5.*

Te wszystkie Dokumenta tak przeduniowe, iako y poźnieysze oboiey strony dowodzą, że Mieszczanie Czerkascy zawsze byli w obowiązkach pewnych danin y powinności, lubo zaś te Dokumenta okazuią z czasem odmianę tych danin y powinności, to naturalny porządek rzeczy wyciąga, że z odmianą czasu, rządu, y potrzeb, odmienia się y Ekonomika, wszak y podatki publiczne nie są tak stałe, ażeby z biegiem czasu odmienianemi nie były. Wszakby to było teraz nieprzyzwoitością żądać od mieszkańca tamteyszego kunicy albo lisicy, bo ta danina aniby iuż dopełnioną być mogła. Nie można teraz żądać po mieszkańcach tamteyszych reparacyi Zamku, Ostrogow, ani usługi z orężem konney, bo rząd iuż obmyślił bespieczeństwo granic. Więc w zamian tych danin wypadała potrzeba wprowadzić inne na użytkuiących z gruntu Rzeczypospolitey, któreby y tamtym y Ekonomice czasowey odpowiadały.

Na próżno Strona udaie się do Lustracyi 1616. y 1622. lat mieniąc, iż te oprocz służby woienney inney żadney nie opisały powinności.

Możnaby Stronie odpowiedzieć na ten wniosek, że też same Lustracye opisały służbę woienną z Domow, Gruntow zaś żadnych Mieyskich nie wyraziły. Powinności zaś y daniny w poźnieyszych Lustracyach opisane nie tylko z Domow, ale naywięcey z Gruntow z użytku posiadanych są przepisane.

Lecz zastanowić się istotniey nad obowiązkiem służby woienney konno wypada, w iakim ta szacunku usługi uważaną być może. Służba woienna konno nie tylko ciągłą oznaczała powinność, nie tylko nadwerężenie y utratę maiątku, ale nawet niebespieczeństwo życia. A możesz być tak lekko uważaną?

Wszak łatwa proporcya z wybrańcow Kraiu Polskiego, ci na dwudziestym podług Prawa Łanie siedzący mieli tylko iednę powinność usługi woienněy, nie dawali z tego Łanu nic więcey, ani żadnych nie ponosili ciężarow. Ustała w nich potrzeba woienna, cóż teraz znoszą; oto płacą podług ostatnich Lustracyi po 120. 150. y 180. Złotych do Skarbu Koronnego, y oprócz tego wszystkie znoszą Podatki.

Udaie się Strona do Lustracyi 1765. mieniąc, że ta żadnych nie opisała obowiązkow, oprócz tylko samego Czynszu.

Lecz

Lecz niech przypomni sobie, co znaczyła przed Rokiem 1765. a nawet y później ieszcze Ukraina, iakie w niey były Rewolucye, iakie naiazdy! co znaczył tam mieszkaniec, iaki handel, iaki zysk z Produktu swoiego, iaka była nakoniec Ekonomika? A możnaż było w owym czasie z użytkuiącego z ziemi bardzo mało mieszkańca kłaść ciężary, którychby znieść nie mogł. Czas dopiero kilkunastoletni rządem dobrym zasilony przez zaradzenie bespieczeństwa Kraiu, tę naypłodnieyszą prawie w całey Europie ziemię uczynił zamożną, bogatą, y ludną. Otworzył się Handel, Przemysł, Ekonomika podniesiona w górę, wystawia dzisiay Dobra Ukrainskie tak szacownemi, iż każdy z mogących o ich własność ubiegać się stara.

Zgodziłożby się tedy z dobrym Rządem Rzeczypospolitey, aby tylko ta iedna Właścicielka ziemi Królewskiey, zostawiała mieszkańcom iey użytek z tak płodnego y kwitnącego dobra, a sama dla siebie żadnego nie odbierała Prowentu.

Skarży się Strona na ciężar Lustracyi 1789. mieniąc, że na Mieszczan Czerkaskich nałożono daniny nowe y powinności. Niechay tylko wspomni sobie na Popis 1552. y inne dawne Dokumenta, iakim na ow czas podlegali ciężarom. Ze są obowiązani do ciągłey y pieszey robocizny y czynszow z gruntow, tego za ciężar brać sobie nie mogą, bo nie posiadaiąc własną ziemię, ale cudzą, Rzeczypospolitey z użytku, winni z niey koniecznie Właścicielowi oney czynić Prowent, który takim iest, iaki praktykuie się teraz po całey Ukrainie, a to wzamian owych licznych posług y powinności Przeduniowemi Dokumentami opisanych. Na wielość zaś tey powinności skarżyć się nie mogą, bo ta stosowaną iest do wielości gruntu, podwodne iest powinnością nawet w Przeduniowych Dokumentach wyrażoną. Kossowe czyli tłuka iest w zamian owey Przeduniowey daniny, fury siana y innych. Szewckie iest opłata w nadgrodę dezolacyi lasow przez odzieranie skur z drzewa na wyprawę skur przez nich czynioną, y narzędzia Szewckie. Rybackie iest zwykła opłata od łowienia Ryb w Jeziorach y Dnieprze, która za dowodem Przeduniowych Dokumentow w Rybach Bobrach, y Jesiotrach była dawana. Dziesięcina Pszczelna y Oczkowe w nadgrodę dezolacyi lasow na czynienie barci, y w zamian owych kadzi praśnego miodu w Popisie 1552. wyrażonych. Osep żytny po garcy kilka y kilkanaście w zamian różnych Przeduniowych datkow wypływaiąca, iest danina po wszystkich Dobrach Rzeczypospolitey powszechna, lubo nie proporcyonalna, bo gdzie indziey po 6. 7. y 8. Korcy z Włoki dawać muszą. W tych przeto daninach y obowiązkach, nie masz nic, coby nieodpowiadało y Przeduniowym urządzeniom, stosunkowi ziemi y ekonomice.

Strona w celu przeiſtoczenia tych obowiązkow, przywiodła za powod Ordynacyą Zygmunta Auguſta 1557. na całe Dobra Xięſtwa Litewſkiego y Woiewodztw iemu na ten czas należnych przepiſaną, która pod ſzczegulnemi o Miaſtach Artykułami opiſuie tylko pewną w Miaſtach nie uprzywileiowanych z Gruntow, Domow, Ogrodow za tłuki opłatę.

Przez to przytoczenie Ordynacyi, Strona ſwoiemu doniesieniu ſprzeciwiła ſię. Piſze początek Ordynacyi o Miaſtach to, że Miaſta uprzywileiowane Przywileiow ſwoich używać, zaś od opłat nie wyzwolone, maią przepiſaną z Gruntow, Placow y innych czynić opłatę. Jeżeli tedy iak ſtrona wyżey mieniła Czerkaſſy ſą uprzywileiowane y uwolnione od opłat, na co przytaczać o Miaſtach od opłat nie wyzwolonych Ordynacyą.

Wprawdzie Czerkaſſy nie były ani ſą wyzwolonemi, tym bardziey, że żadney ziemi prawem własności ſobie nadaney nie maią. Z tym wſzytkim chociaż nie ſą wyzwolonemi, ta Ordynacya ſłużyć im wcale nie może.

Ordynacya ta, ieſt Dokument ogulny na wſzyſtkie Dobra y Miaſta; do Czerkaſs ſą Prawa ſzczegulne, nawet przeduniowe przepiſuiące poſługi, daniny y powinooſci, Dokument zaś ogulny, ſzczegulnych Praw znoſić nie może.

Jakož ta Ordynacya nie zniosła Praw ſzczegulnych Czerkaſs wiążących, bo nie okaże żadnym Dokumentem ſtrona, ażeby ta Ordynacya miała w Czerkaſſach chociaż w iednym punkcie ſwoią exekucyą, była tylko exekucya ſamych Praw ſzczegulnych powyżey położonych.

Na próżno Strona uczyniła ſobie wnioſek, iż lubo tą Ordynacyą pewne opłaty z Gruntow, Placow, Ogrodow &c. ſą przepiſane, gdy iednak podatek 10go Groſza ieſt y na Czerkaſſy poſtanowiony, y dawanie Rekruta, więc od owych opłat powinno być wolne.

W tym mieyſcu uwagę nad rożnicą zaſtanowić nalezy. Dobra Ziemſkie, których Dziedzice albo krwią Przodkow ſwoich, albo okupem doſłużyli ſię własności, nioſą podatek 10go Groſza y dawanie Rekruta na wzor Czerkaſs, Czerkaſſy maiąc tylko udzieloną z łaſki Poſſeſſyą ziemi, a nie krwią Przodkow, lub okupem nabytą, iakże mogą zaprzeczyć oddawania winnego Prowentu Właścicielowi Rzeczypoſpolitey, gdy względem Podatkow w równey ſą z Dziedzicami Klaſſie.

Na próżno Strona po wolność od danin y powinności odwołuie ſię do Przywileiow Lokacyinych Czechryna y Kryłowa, które

które Obywatelow tych Miaſt od wſzelkich danin y powinności uwolnić miały, bo te Przywileie iakie ony ſą, ſłużące ſamemu Czechrynowi y Kryłowi, tym ſamym nie ſłużą Czerkaſſom, bo dla nich nie ſą nadane.

Ale gdy ſię Strona lepiey przeyrzy y w tych Przywileiach, a oſobliwie Miaſtu Kryłowu ſłużącym, *Lit. C. u Strony*, znaydzie w nim opis, iż od wſzelkich czynſzow y podatkow pieniężnych, od dzieſięcin y kolęd, bydła, paſiek, y inſzych podatkow, myt y ceł, tylko do lat 30. było uwolnione. Więc tym ſamym po wyſzłey wolności podlegało zwykłym ciężarom. Przeto

PROZBA.

Aby Prowent z Czerkaſs za daniny y obowiązki Luſtracyą 1789. przepiſany w całości ſwoiey tak dla Poſſeſſora, iako y Skarbu Koronnego zabeśpieczony zoſtał.

W KATEGORYI TRZECIEY

O Propinacyą, Handle, y Rękodzieła w mniemanym Mieście Czerkaſſach.

MA Strona niezaprzeczoną prawdę, iż Królowie y Xiążęta Lokuiąc Miaſta w Państwach ſwoich nietylko im nadawali ziemię w Dziedzictwo, Rząd y Sąd, ale nadto dawali im wolność poſzukiwania maiątkow z Przemyſłu, Handlow, Rękodzieł, a częſtokroć y Propinacyi.

Ale na to zgodzić ſię z Stroną, iako żadnym nie przeświadczaiącą dowodem nie można, aby Czerkaſſy nie uprzywileiowane bez Lokacyi będące, poſiadaiący tu y owdzie do czaſu z poſług y podarkow grunta, do tey Klaſſy Miaſt uprzywileiowanych należeć miały, przeto też temi wolnościami Miaſtom uprzywileiowanym ſłużącemi zaſzczycać ſię nigdy nie mogły, ani zaſzczycały, o czym naſtępuiące przeświadczaią Dokumenta.

Reſkrypt Zygmunta I. bez daty od Strony złożony, który ma w ſobie ſkargę Mieszczan Czerkaſkich, że Staroſta Karczmę Mieyſką za Kazimierza y Alexandra będącą onym odiął, y ſobie przyswoił. Na co Zygmunt zalecił Staroście, iżby względem Karczmy ieżeliby iaka była przedtym Mieyſką, onych poſtaremu zachował. *U ſtrony Nro 1.*

Indykta 10. (co wypada na Rok 1537) Dnia 6 Grudnia w Grodnie, Zygmunt I. Liſtem ſwoim Kniaziowi Daſzkowiczowi Namieſtnikowi Czerkaſkiemu zaleca, aby Fedkowiczowi Dworzaninowi w ſummie 230 kop groſzy iemu należney, na dwa lata wypuścił Karczmę Czerka-

Czerkafką czyniącą na rok po půłtorafta kop groszy, z zakazem, aby nikt nie ważył fię tam Karczmy mieć, pod zaborem Miodu y y wszelkich trunkow. Powiedziano przytym Królowi, iż w Czerkaffach z dawna 4 Karczmy braśne (*à brafeo* piwne) były Mieyfkie; przeto zalecił, aby ie fobie Mieszczanie po dawnemu trzymali. *Nro* 7.

1539. Dnia 23 Sierpnia w Czerkaffach, między Mieszczanami Czerkafkiemi a Penkiem Staroftą Czerkafkim, za medyacyą Kommiffarzy Królewfkich ugoda, przez którą Mieszczanom Czerkafkim żadney nie przyznano Karczmy, ale tylko 8 razy do roku na pewne Swięta w tey ugodzie wyrażone fycie po 2. kadzie na ieden raz dozwolono. Zaś Mieszczanie miodu praśnego wywozić do Kijowa na przedaż nie maią, ale tylko onego Staroście kadź po groszy 85. przedawać powinni.

Która ugoda Przywileiem 1541. Dekretem Seymowym 1544. y Przywileiem 1546. ftwierdzoną zoftała. *U Strony Nro 2.*

Pierwszy z poprzednich trzech Dokumentow okazuie fkargę Mieszczan o odebranie Karczmy, którą ieżeliby należną, Mieszczan przy niey zachować poftaremu nakazano. Ten iednak Dokument nie dowodzi iftotney, tylko pod kondycyą.

Drugi Dokument Indykta 10. okazuie, iż powiedziano tylko Królowi, iakoby w Czerkaffach cztery piwne Karczmy były Mieyfkiemi, Król na allegacyą zalecił, aby ie fobie Mieszczanie po dawnemu trzymali.

To zalecenie na mylnym zafzłe doniefieniu nie przyszło do exekucyi, bo gdy Starofta Czerkafki onym upominaiącym fię trzymać owych 4. piwnych Karczem zabronił, gdy y o inne pofługi, y należności zaszły obuftronne fpory, Zygmunt I. wyznaczył do załatwienia onych na grunt Kommiffarzy, pod których powagą po załatwionych fporach Strony zgodziły fię. *Jak wyżey.* W tey ugodzie naftępnie nietylko dwoma Przywileiami, ale nawet Dekretem Seymowym ftwierdzoney, żadnego fzynku lub karczmy piwney nie przyznano Mieszczanom Czerkafkim, ale im tylko na wzor wolności Włościanom dotąd przepisaney, dozwolono fycie ośm razy do Roku po 2 kadzie na pewne Swięta.

Jakoż odtąd Mieszczanie Czerkafcy o Karczmy nawet piwne, czyli Propinacyą piwa nie rościli pretensyi, lecz ta w ogule wfzyftkich trunkow w poffeffyi Staroftw aż dotąd nieprzerwanie zoftawała. Jak

1552. Popis Zamku y Miafta Czerkafkiego, Karczmę w poffeffyi Starościńfkiey opifuiący, y że Starofta miod praśny od Czerkaffow kupuie kadź

kadź ustanowioną po 85. groszy, którego nikomu innemu przedawać nie dozwala. Ze z każdey kadzi rozsyconey wybiera po 8. kop, y 25. groszy, a za wosk po 30. groszy. Ze szynkuie miod w 2. Karczmach, a w trzeciey gorzałkę, za którego wiadro bierze po 40. groszy, że wypiiaią w Karczmach miodu na dzień po 1. kadzi, a w czasie zbiegu y 3. kadzie na dzień nie wystarczą, wyraża. *U Strony Nro 3.*

Z tego zaraz Przeduniowego Dokumentu okazuie się, że Mieszczanie podług owey Ugody Dekretem Seymowym stwierdzoney żadnego nie mieli szynku, owszem podług teyże Ugody nie wolno im było przedać komu innemu miodu praśnego, ale tylko samemu Staroście, podług oznaczoney w Ugodzie ceny kadź za groszy 85.

Donieść y to w tym mieyscu należy, że Strona w Informacyi swoiey co do tey Kategoryi treść tego Dokumentu wcale niezgodnie y przeciwnie z istotą onego umieściła. Wyraziła bowiem, że Mieszczanie Czerka cy skarżyli się, iż Starosta Karczmę w Mieście sobie przywłaszczył, że Miastu miodu sprzedawać nie dozwolił, że od każdey kadzi syconego miodu po 8. kop y 20. groszy, a za wosk po 30. groszy wymagał, że we dwoch Karczmach nie słusznie miod, a w trzeciey gorzałkę szynkował, y za wiadro po groszy 40. wymagał. Przecież w tym Dokumencie żadney skargi od Mieszczan o przywłaszczenie Karczmy niemasz, owszem napisano Karczmę w Possessyi niezaprzeczoney Starościńskiey. Napisał Lustrator Popisu, że Starosta miod praśny od Czerkassow bierze kadź po 85 groszy, y niedozwala im przedawać komu innemu. Bo też tak chce mieć Ugoda 1539. przez którą Mieszczanie zrzekli się przedawać miod praśny do Kijowa, ale tylko onego Staroście kadź po groszy 85. przedawać obowiązali się.

Niemasz daley w tym Dokumencie iakoby Starosta za miod syçony po 8. kop, groszy 20. a za wosk po 30. groszy wymagał, ale tylko że wybiera.

Niemasz y tego, że niesłusznie w dwòch Karczmach miod, a w trzeciey gorzałkę szynkuie, y za wiadro po 40. groszy wymaga. Ale iest owszem, że w dwóch Karczmach miod, a w trzeciey gorzałkę szynkuie, y za wiadro bierze po 40. groszy. Co znaczy spokoyną Possessyą y opis Prowentu, a nie żaden wymus lub skargę.

1616. Lustracya Starostwa Czerkaskiego, którą pod Miastem Czerkassami z Arędy Karczmy Prowentu złł: 1312. gr. 15. opisano *Nro 1.*

1622. Lustracya tegoż Starostwa, którą ogulney Arędy z Miasta Czerkass y z Słobod procz Arędy Młynow, Karczem, Przewozu, Prowentu Złł: 2700. opisano. *Nro 2.*

Y te obydwa Dokumenta dowodzą, iż Aręda Karczemna czyli Propinacya w Mieście Czerkaſſach była Starościńſka, nie zaś Mieyſka, o którey też Dokumenta żadney wzmianki nie czynią.

Na próżno Strona w odpowiedzi na te Dokumenta wnoſi, iż ten Prowent raczey Czopowe, czyli Kapczyznę znaczyć ma, nie zaś iſtotnie Propinacyą Starościńſką, bo ma dowod z licznych bardzo Konſtytucyi wiekow pięćſetnego y ſześćſetnego, oraz Uniwerſałow Poborowych, że Czopowe od wſzelkich trunkow z Poborami proſto do Skarbu opłacane bywało, więc Luſtratorowie Czopowego w Prowent Luſtracyi wciągać nie mogli.

Na próżno y to wnoſi, że tylko iaka nikczemna karczemka Starościńſka być muſiała, kiedy pierwsza z tych Luſtracya Arędy karczemney tylko Złł: 1312. gr. 15. Zaś druga tey Arędy wraz z Prowentem od Słobod Złł: 2700. tylko znalazła, wnoſząc daley, że tam Domow na ow czas było 950. więc Propinacya, ieżeli z całego Miaſta, powinnaby była czynić około 20000. Złł:

Bo przed uczynieniem tego wnioſku powinna była pamiętać o tym, że walor monety w Kraiu Polſkim coraz ſię zmnieyſzał. Czerwony Złoty iako zawſze równy walor y wagę maiący w ſwoiey cenię zawſze był równy, y nigdy ſię nie odmieniał, zaś moneta odmianie była podległą. Y tak opuſzczaiąc poprzednie o odmianie monety Konſtytucye, doſyć ieſt przytoczyć Konſtytucyą przed Luſtracyą 1616 Roku, to ieſt pod Rokiem 1611. Vol. 3. na karcie 15. Tit: *Czerwone Złote*, zaſzłą, przez którą Czerwonemu Złotemu kurs po groſzy 70. oznaczono. Ta wartość Czerwonego Złotego trwała do Roku 1620. czyli Konſtytucyi 1620. Tit: *Moneta*, przez którą Czerwony Złoty do Złotych 4. podwyſzono. Gdy zatym Czerwony Złoty w czaſie Luſtracyi 1616. zamykał w ſobie groſzy 70, który teraz ma w ſobie ſzacunku Złotych 18, więc redukuiąc Złote teraźnieyſze na owe groſze, tedy groſz owoczeſny z liczby owych 70. zamykał w ſobie teraźnieyſzych groſzy 7. ſzelągow 2. A Zatym y Summa 1312. złł. gr. 15. w Luſtracyi 1616. z Propinacyi wyciągniona uczyni na teraźnieyſzą monetę złł. 10062. gr. 5. to ieſt więcey niżeli w Luſtracyi 1765. położona. Też ſamę proporcyą y redukcyą ſummy w Luſtracyi 1622. za Arendę wyrażoney uczynićby można.

1765. Luſtracya Staroſtwa Czechryńſkiego Arendy z Propinacyi Karczemney pod Miaſtem Czerkaſſy 10,000 Zł. opiſuiąca *Nro 4.*

1789. Luſtracya tegoż Staroſtwa arendy Karczemney z Miaſta Czerkaſs Zł. 15,784 opiſuiąca *Nro 5.*

1765.

Te wszyſtkie Dokumenta ſą mocnym przekonaniem y dowodem, iż Mieſzczanie Czerkaſcy nie maiąc żadnego Prawa, za dowodem ugody 1539. Dekretem Seymowym 1544 ſtwierdzoney, do propinacyi, nie byli też nigdy w iey poſſeſſyi. Więc iey y teraz z żadnego Prawa pretendować nie mogą.

Użyta od Strony na pomoc Ordynacya 1557. Zygmunta Auguſta, nic y w tey Kategoryi nie ſtanowi. Gdyż nią pod Artykułem 10. o Kapſzczyznie przepisany ieſt tylko ſpoſob y wielość wymagania tey daniny od gorzałki, miodu y piwa, lecz tym Artykułem nie ieſt nadane Prawo w ogulności Miaſtom wolney Propinacyi, iakoż iey też y Czerkaſſy po tey Ordynacyi nie miały, za dowodem Luſtracyi 1616. y 1622.

Wprawdzie ieſt oſtrzeżono w tym Artykule, że wolno tęż opłatę Kapſzczyzny komu chcieć arendować, nawet ſamym Mieſzczanom, lecz za wolnością Arendy nie idzie Prawo własności do Propinacyi.

Być to może, że Kapſzczyzna ieſt podobnym Czopowemu Podatkiem; wſzelako Kapſzczyzna, czyli Czopowe, była danina zawſze rożna od Prowentu z Propinacyi. Wſzakże dowiedziono powyżey, że za świadectwem licznych Konſtytucyi y Uniwerſałow o Poborach y Czopowym napisanych, Czopowe w czaſie Luſtracyi 1616 y 1622. było wybierane od trunkow, iako podatek publiczny. A przecież też same Luſtracye oddzielny wyciągnęły z arendy Karczemney na Dwor Starosciński Prowent.

Nie można zaś wnoſić, aby Propinacya Karczmą w Przeduniowych Dokumentach zwana, znaczyła to ſamo co Kapa, czyli Kapſzczyzna albo Czopowe, bo lubo Strona odwołuie ſię do Dekretu Aſſeſſoryi Litewſkiey, między Brześciem a Adminiſtracyą Dobr Stołowych Roku 1771 zapadłego, w którym ma być napisano, że Kapa Karczma Kapſzczyzna, znaczyć ma Czopowe teraźnieysze, ten iednak Dekret nie może być iſtotnym przekonaniem, gdyż zapadł z takich Dokumentow, iakie w Sądzie ku temu dowodowi pokładane bywały. W. zaś Xiąże Staroſta rożnicę między Karczmą a Kapſzczyzną, albo Czopowym naſtępuiącemi okazuie dowodami.

Karczma gdyby miała znaczyć to ſamo co Kapſzczyzna, więc tylko dzieloną by była w Dokumentach Przeduniowych ſłosownie na gatunki trunkow, to ieſt na Kapszczyznę albo Karczmę gorzałczanną, na miodową y na piwną, z przyczyny rożney od tych trunkow opłaty czyli Kapszczyzny. Dokumenta iednak Przeduniowe inaczey w tey mierze przeświadczaią, y tak

Liſt Zygmunta I. Indykta 10. do Namieſtnika Czerkaſkiego pisany, aby Fedkowiczowi wypuścił Karczmę Czerkaſką w ſummie

230 kop groszy, wyłącza z pod tego ogułu 4. Karczmy brasne czyli piwne Mieyſkie, *iak czytać Nro 8.* Gdyby tedy Karczma znaczyła to ſamo co Kapszczyzna, nie wyłączanoby z pod ogułu czterech Karczem braśnych, aleby wyłączono Karczmę braśną czyli piwną, to ieſt Kapſzczyznę od piwa, a nie pisanoby o czterech Karczmach.

To ſamo ma y Popis 1552 Roku, w którym opisano, że Staroſta ſzynkuie miod we dwoch Karczmach, a w trzeciey gorzałkę. *Jak czytać Nro 3. u Strony.* Gdyby tedy ſłowo ſzynku, albo Karczmy w tym Dokumencie wyrażone znaczyć miało Kapſzczyznę, czyli iak Strona mieni Czopowe, więcby nie wyrażono ſzynku miodu w dwoch Karczmach, aleby napisano, że Staroſta ma Karczmę miodową, Karczmę gorzałczanną. Tym bardziey, że nawet y Luſtracye 1616 y 1622 arendę z Karczem dla Staroſty opisuią, lubo w tym czaſie podług przywiedzionych po wyżey dowodow, Czopowe do Skarbu oddzielnie opłacane bywało.

Ma więc Strona z tych Dokumentow przekonanie, że Kapszczyzna albo Kapa, nie ieſt iedno co Karczma.

Na prożno Strona używa na pomoc y w tey Kategoryi Przywileiow lokacyinych Miaſt Czechryna y Kryłowa, bo gdy te w opisach ſwoich do Czerkaſs rozciągać ſię nie mogą, gdy względem Czerkaſs ſą insze Prawa, więc tamte przeiſtaczać Czerkaſkich Praw nie ſą mocne.

Na prożno Strona ſkłada y Przywiley 1582. uwalniaiący Mieſzczan Czerkaſkich od Ceł y Myt Koronnych, w dowodzie wolnego handlu y rękodzieł. Gdy W. Xiąże Staroſta chcąc widzieć mieſzkańcow Czerkaſkich zamożnemi w handle y rzemioſła, oświadcza, iż handlu y rękodzieł Prawem im pozwolonych bynaymniey przeszkadzać nie chce, y owszem do wzroſtu iego przyłożyć ſię oświadcza, oſtrzegaiąc tylko dochod y całość Prowentu ſobie y Skarbowi Kor: z Luſtracyi 1789 należny. I z tych powodow

PROZBA.

Zoſtawiwszy Mieszczanom Czerkaſkim wolność handlu y rzemioſł, z zabeśpieczeniem iednak Prowentu Luſtracyą 1789 opisanego, względem żądaney Propinacyi nieprzyzwoitą Miaſtu Czerkaſſom czynność uznać.

W KATE-

mi zostali, iż dopiero po dwoch Rezolucyach Kommissyi Cywilno-Woyskowey, y po trzeciey Kommissyi Skarbu Koronnego grożących im Exekucyą Woyskową, za dowodem Kwitow od Strony złożonych, niektóre opłaty y czynsze na dniu 27 Grudnia oddali.

Ze lubo skarżą się o rożne przeciwko Dworowi Starościńskiemu uciążliwości, ale to iest nierzetelny zarzut, ptrzebuiący na gruncie dowodow. Przeto

PROZBA.

Aby Mieszczczanie Czerkascy za nad użycie Prawa, sprzeciwienie się onemu, nie oddanie w czasie danin, y niedopełnienie obowiązkow, przykładnie ukaranemi zostali. Zaś względem szkod ztąd poczynionych, y dowodu nierzetelności zarzutow Kommissya na grunt wyznaczoną została.

KATEGORYA ODDZIELNA.

W dowodzie, że Osady Białozor y Łomowate, iako Wieyskie, pod Prawo o Miastach Wolnych Rzeczypospolitey uchwalone podchodzić nie mogą.

Obszernie y dowodnie iuż iest okazano w pierwszey Kategoryi Mieszczan Czerkaskich, iż ci iako bez żadnego Przywileiu *locationis* przy Zamku Czerkaskim osiedli, ani przed wcieleniem Ziemi Kijowskiey do Korony, ani poźniey, żadney ziemi Prawem dziedzicznym nadaney sobie nie mieli, y tylko iaką ziemię pustą tu y owdzie posiadali, to z opłat y posług, dopoki ta komu innemu nadaną nie została, albo przez Starostow użytą nie była. O tey prawdzie pomimo licznych złożonych dowodow naylepiey przeświadcza wyznanie Mieszczan Czerkaskich przy Dekrecie Seymowym Zygmunta I. Roku 1544. przy którym od Zygmunta Augusta wraz z Radą zapytani, ieżeliby którą własną ziemię y wchody mieli, odpowiedzieli: iż nic swoiego nie maią, tylko Boskie y Królewskie. *Jak czytać ten Dekret u strony Nro 2.*

Więc iest prawdą zaprzeczoną być nie mogącą, że gdy Mieszczanie Czerkascy, nie mieli żadney swoiey lokacyi, żadney swoiey ziemi którą posiadali, ale wszystko Królewskie. Przeto osady Białozor y Łomowate nie mogły być zasielone na gruntacp Mieszczan Czerkaskich, ale na gruntach Królewskich, poźniey Starościńskiemi zwanych.

Co

Przecież za uczynioną dokładną remonstracyą zaszła teyże Kommissyi Rezolucya dnia 30 Listopada, przez którą opłaty pieniężne Lustracyą ostatnią przepisane od Miasta y Wsiow należące, w czterech tygodniach opłacić pod rygorem Prawa nakazano. *Jak czytać u Strony Litt: K.*

Ale gdy y te nakazy nie były tak silnemi, aby niepostusznych do zwykłych obowiązkow y danin skłonić mogły, W. Xiąże Starosta, iako sam w przypadku nieopłacenia Kwarty rygorowi Exekucyi podlegaiący, równą ostrość Prawa chciał mieć zabeśpieczoną y dla niepostusznych. Udał się do Kommissyi Skarbu Koronnego z przełożeniem skargi o upor y niepostuszeństwo, y zyskał stosowną do Prawa Rezolucyą dnia 15 Grudnia, przez którą Kommissya Skarbowa w punkcie sprzeciwienia się w daninach y powinnościach Lustracyą ostatnią obiętych, za doniesieniem y dowodem uporu o dodanie pomocy Woyskowey, Notę do Kommissyi Woyskowey Oboyga Narodow podać oświadczyła. *Jak czytać u Strony Lit: L.*

Ten rygor Prawem ostrzeżony w zaszłych rewolucyach ponowiony, przecież w niepostusznych przynaymniey na ow czas uczynił wrażenie, iż ci przetrzymane daniny y obowiązki przynaymniey w części Zwierzchności Starościńskiey, lubo dopiero dnia 27 Grudnia, *podług dowodu Kwitow od Strony Litt: M. N. O. oznaczonych*, oddali.

Z tego przełożenia, y z złożonych od Strony Kwitow poznać się daie, że Mieszczanie Czerkascy nie maiąc żadnego Prawa *Locationis*, ani onego śladu, nie powinni byli rozciągać dla siebie Prawa, tylko dla Miast uprzywileiowanych uchwalonego.

Ze lubo w podchlebnym a mylnym mniemaniu, Prawo to dla Miast uchwalone do siebie zastosowali, wszelako podług iego nie maiąc ani śladu Przywileiu *locationis*, ani Seymikow Ziemskich u siebie przeznaczonych, ani zgromadzeń czynić, ani Urzędnikow lub Magistrat stanowić nie byli mocnemi, ale im Prawem o to czynić należało.

Ze lubo wciągnęli w podpis tymczasowey ugody Kommissarza Starostwa, nic niewiadomego na ow czas świeżo zapadłego Prawa, ale ta iako bez daney do tego mocy Plenipotencyi y assystencyi UUr. Officyalistow Skarbu Koronnego wiązać Zwierzchność Starościńską nie mogła.

Ze lubo podług Lustracyi ostatniey do oddania danin y pełnienia obowiązkow Prawem są obowiązani, a nawet y ugodą chociaż nikczemną, opłaty y Czynsze oddać Dworowi Starościńskiemu byli powinni, wszelako tak dalece w niedopełnieniu tego upornemi

nie mogła, ale czyliż przeto wolno bezprawia popełniać, że nikt onym nie iest na przeszkodzie?

Z tego bezprawia umieiąc ieszcze więcey korzystać, przez rożne pozory po mimo wiadomości W. Xiążęcia Starosty w Starostwie nie mieszkaiącego, potrafili uwieść Ur. Czarnomskiego Kommissarza Starostwa, nie zaś Plenipotenta W. Xiążęcia, iż onego pod postrachami rygoru Prawa świeżo uchwalonego, onemu ieszcze na ten czas niewiadomego, nie maiącego żadney mocy y władzy. iak tylko zarządzać Starostwem podług przepisu ostatniey Lustracyi, do podpisu Komplanacyi na dzień 22 Sierpnia Roku 1791. bez assystencyi UUr. Officyalistow Skarbu Koronnego wyciągneli, przez którą niektóre daniny y obowiązki na pieniężną, lub tylko do czasu przeistoczyli opłatę.

O czym dowiedziawszy się w Warszawie W. Xiąże Starosta, natychmiast zlecił umocowanemu Plenipotentowi swoiemu, aby ten dzieło takowe, iako bez daney mocy y Plenipotencyi, a przeto nikczemne, zaskarżył. Jakoż stało się, że Ur. Mikoszewski umocowany Plenipotent takową Komplanacyą przez Ur. Czarnomskiego iako tylko Kommissarza, a nie Plenipotenta, bez daney sobie na to mocy lub assystencyi UUr. Officyalistow Skarbu Koronnego podpisaną, w Aktach Magistratu Miasta Dźwinogrodki na dniu 4 Listopada Roku 1791 zaskarżył, *iak się składa Nro 9.*

Nie dość ieszcze na dopełnieniu tych bezprawiow, które nie będąc ukaranemi dały śmiałą odwagę Stronie czernić nawet charakter, y rostropne czyny Zwierzchności Starościńskiey, przez złośliwe w informacyi doniesienie, iakoby ta po odebranym powtornym względem Włościan Uniwersale, obwieszczenia odgrażaiące kaydanami, y karą za bunty ogłaszać miała.

Tak rozwolnieni mieszkańcy Czerkascy, nakoniec danin oddawać, obowiązkow pełnić wzbraniali się, owszem zupełne Dworowi wypowiedzieli posłuszeństwo.

Ztąd poszło, że Dwor Starościński musiał szukać zaradzenia w Kommissyi Cywilnô-Woyskowey, iakoż przy okazanym Prawie względem oddawania danin, y pełnienia obowiązkow ostatnią Lustracyą przepisanych, zyskał dnia 11. Listopada 1791. Rezolucyą nakazuiącą pełnić obowiązki pod surową exekucyą.

Lecz y to zaradzenie, nieposłuszeństwa nie przeistoczyło. Opaczna Mieszczan Czerkaskich Informacya, skłoniła do tego Kommissyą Cywilno-Woyskową, iż ta dnia 25 Listopada przez Rezolucyą swoią rygoru Prawa w zyskiwaniu pomocy Woyskowey użyć zabroniła. *Jak czytać u Strony Litt: I.*

Przecież

W KATEGORYI CZWARTEY.

O mniemane uciążliwości.

Prawo o Miastach na teraźnieyszym Seymie uchwalone, od Strony w tey Kategoryi przywiedzione, dało wzrost Miastom uprzywileiowanym, y one uczyniło wolnemi.

Ale toż samo Prawo, pod tytułem = Ostrzeżenie względem exekucyi Prawa o Miastach na dniu 27 Czerwca Roku 1791 uchwalone = widząc złe użycie Praw poprzednich Miastom nadanych, mieć chciało, aby Miasta wszelkie opłaty y obowiązki podług Lustracyi ostatniey dopoty znosiło, poki albo Sądowym wyrokiem Sądow Zadwornych uchylone, lub na gotową opłatę przemienione nie będą, lub przez dobrowolną ugodę w assystencyi Officyalistow Skarbowych zamienione na opłatę, lub uchylone nie zostaną.

Powyższe Prawa będąc uchwalonemi dla Miast uprzywileiowanych, nie mogły być rozciągane do tych, ktore żadnych Przywileiow *locationis* nie miały, ani ich śladu nie okazywały, iakim iest Miasto Czerkassy.

Uniwersał do Miast wolnych od Straży dnia 5 Lipca Roku 1791 wydany, pozwolił w Artykule I. Miastom wolnym maiącym Przywileie Lokacyine, albo inserowane w konfirmacyach, albo na Seymiki Ziemskie przeznaczonym za odebraniem Listu tego obierać sobie Urzędy. Zaś w Artykule III. ostrzeżono: iż ktore Miasta ani Przywileiow *locationis* w Oryginałach, ani w Konfirmacyi nie maią, lub na Seymiki nie są przeznaczone, maią wprzod złożyć przed iednym z Pieczętarzow dowody byłości Miasta, a dopiero zyskawszy Przywiley *Renovationis*, Magistrat sobie obierać maią.

Przecież mieszkańcy Miasta Czerkass podchlebnie lubo mylnie dla siebie używszy Prawa dla Miast wolnych napisanego, a nie posłuszne powyższemu Uniwersałowi przed pozyskaniem na 4 Miesiące Przywileiu *Renovationis*, dopiero dnia 10 Listopada Roku 1791 wydanego na dniu 18 Sierpnia uformowały sobie zgromadzenie, obrały Urzędy y Magistrat. *Jak dowod z Elekcyi od Strony położoney Litt: W.* I to było pierwszym bezprawiem, bo Prawo lubo Miasta uczyniło wolnemi, ale tylko te, ktore za sobą miały Prawa lokacyine, w liczbie tych nie były Czerkassy, ieżeli tedy czuły się należeć w poczet Miast wolnych; więc niesamowładnie y absolutnie, ale wprzod Prawem o to czynić należało.

Wprawdzie nie sprzeciwiała się temu zgromadzeniu zwierzchność Starościńska, bo o tym zamiarze Mieszczan nawet wiedzieć

Co do dawności zasiedlenia tych dwoch Osad, żaden Przeduniowy Dokument nie dowodzi, ażeby która z tych Osad prze Unią zalokowaną zostala.

1552. Popis Zamku Czerkaskiego wyraża Uchodow po rzekach Dnieprze, Werskley, Oreli, Tasmeny, Inkulek w szczegulności 23. z nich kilkanaście, a między niemi Belo Ozero przez Czerkass, tak Bojarow, iako y Mieszczan z daniny po 30 ryb, bobrow y jesiotrze dla Starosty dawniey posiadanych. Te zaś wszystkie uchody, oprocz Zamkowych, że były przeszlego Roku do 300 ludziom puszczone, z których wziął Starosta do 80 kop groszy, a tego roku ieszcze więcey, wzmiankuie *u Strony Nro 3.*

Ztąd dowod, że Belo Ozero było w ow czas ieszcze Ustępem, że go między innemi dawniey Bojarowie y Mieszczanie posiadali tylko do czasu, iako puste z daniny, y że w owych dwoch latach te wszystkie Ustępy były przez Starostę wypuszczane obcym ludziom arendą. A przeto Ustęp w ow czas Belo Ozero było własnością Zamkową.

1622. Lustracya Starostwa Czerkaskiego w liczbie Wsiow albo Futorow do Starostwa należących, opisuie Wieś czyli Futor Białozero zwane. Zaś o Topiłowce poźniey Łomowatym nazwaney żadney nie czyni wzmianki *Nro 2.*

Dokument ten dowodzi nayprzod, że Białozero dopiero w ow czas siedlić się zaczynało, gdy go Futorem nazwano. Dowodzi powtore, że Futor Białozero nie było należącym do Mieszczan Czerkaskich, gdy go położono pomiędzy innemi Futorami do Starostwa należącemi. Dowodzi potrzecie, że Topiłowka poźniey Łomowatym zwaną, nie było w ow czas zasiedlone, gdy w tey Lustracyi między opisanemi Futorami żadney o niey wzmianki niemasz, y ta dopiero w wieku teraźnieyszym wzrosła.

Jakoż y żadne poźnieysze Dokumenta o tych Osadach, aby były Miastami, wzmianki nie czynią. Dopiero pierwszy raz Lustracya 1765 nazwała ie być Miasteczkami, dla tego, że były osiadleysze nad inne Wsie. Wszelako z nich różne bardzo obowiązki od Miasta Czerkass opisała, to iest takie, do iakich inne Wsie Starostwa były obowiązane, iak

1765. Lustracya Starostwa Czerkaskiego Miasta Czerkass z Domami tylko 455. tylko z czynszu. Zaś Miasteczko Białozor z Domami 303. z czynszu y powinności koszenia dni 500. Miasteczko Łomowate z chałup 116. z czynszu y powinności koszenia dni 212. bez wyrażenia własności ich gruntow, lub pokładania iakichkolwiek Przywileiow, tudzież Wsie Dachnowkę, Ruskopolanę, Zamachayłowkę,

 wkę,

wkę, Dubijowkę, y inne liczne chałup po kilkanaście y kilkadzieśiąt maiące, z tey ſamey tylko powinności czynszu y koszenia opiſuie *Nro 4.*

Nadanie przeto Oſadom Białozorowi y Łomowatemu tytułu Miaſteczek, nie nadaie Prawa ich lokacyi, ani Luſtratorowie nie byli z Prawa tak dzielnemi, ażeby mieli moc Osady y Wſie przeiſtaczać w Miaſteczka, bo to ſamym Królom lub Stanom Rzeczypospolitey tylko ſłużyło.

Nie nazwiſko, ale iſtotę rzeczy zważać należy, ieżeli Białozor y Łomowate Miaſtami ſą, gdzie Prawo lokacyi, albo przynaymniey ślad oney? Ze ich nazwano Miaſteczkami w Luſtracyi 1765. czemuż ich opisano w obowiązku koszenia równym iak Włościan tego Staroſtwa, czemu ich nie opisano na samym czynszu, iak Mieſzczan Czerkaſkich? Jasne doyście prayczyny nazwiſka tych Osad Miaſteczkami, bo w nich chałupy liczono na ſta, a w innych Wſiach liczono na dzieſiątki. Wszak to ſamo ma w ſobie

1789. Luſtracya Staroſtwa Czerkaſkiego, która Miaſteczko Białozor, Miaſto Łomowate z tych ſamych danin y Powinności, iekie pod Wſiami Staroſtwa ſą opisane wyraża. Zadnych zaś gruntow y własności ziemi, ani nawet żadnych pokładanych przed ſobą Przywileiow mniemanych Miaſteczek nie opisuie. *Nro 5.*

Z tych Dokumentow widoczne ieſt przekonanie, że Białozor dopiero po wcieleniu Ziemi Kijowſkiey do Korony, przed Rokiem 1622. na gruncie Starościńſkim ſiedlić ſię zaczął. W Luſtracyi 1622. za Futor czyli Wieś Starościńſką ieſt położony, Łomowate zaś, a przedtym Topilowka w dawnieyszych Dokumentach żadnego śladu byłości ſwoiey nieokazuiąca, pierwszy raz dopiero wraz z Białozorem dla licznieyszych Osad w Luſtracyi Miaſteczkami nazwane, ale w rzeczy ſamey miały naturę Wieyſką, gdy tym powinnościom co Wſie były podległe. Zadnego Prawa lokacyi, żadney własności ziemi nie miały, y pod gołą zoſtawały Juryzdykcyą Starościńſką.

Gdy zaś Prawa na teraźnieyszym Seymie dla Miaſt uprzywileiowanych Rzeczypospolitey uchwalonemi zoſtały. Osady te Białozoru y Łomowatego obcą ſąſiedzką poruszone radą, wzorem Mieszczan Czerkaſkich, liczyć ſię w klaſſie Miaſt wolnych Rzeczypoſpolitey zaczęło. A zatym naſtąpiło y wypowiedzenie niepoſłuszeńſtwa Dworowi Starościńſkiemu.

Y lubo

Y lubo Uniwerſał do Miaſt od Straży dnia 5. Lipca Roku 1791. wydany w Artykule trzecim oſtrzegł, iż Miaſta nie maiące Przywileiow *Locationis* w Oryginałach, ani w Konfirmacyi, lub na Seymiki nie przeznaczone, maią wprzód złożyć przed iednym z Pieczętarzow dowody bytności Miaſta, y dopiero zyſkawſzy Przywiley *Renovationis*, Magiſtrat ſobie obierać maią.

Przecież te Oſady wypowiedziawſzy nawet poſłuſzeńſtwo Prawu, y złączywſzy ſię z Mieſzczany Czerkaſkiemi ſamowładnie na dniu 18. Sierpnia Roku 1791. obrały ſobie Urzędy y Magiſtraty.

Dopiero w kilka Mieſięcy poźniey udali ſię do Kancellaryi Koronney, y tam na opaczną iey informacyą używſzy cudzych Dokumentow naymniey ſobie nie ſłużących na dowod bytności Mieyſkiey, zyſkali Przywileie oddzielney Lokacyi. Jak

1791. dnia 10. Liſtopada w Warſzawie Przywiley Nayiaśnieyſzego Pana oddzielney Lokacyi Miaſta Białozora, ktorym po umieſzczeniu w nim licznych Dokumentow Mieſzczanom Czerkaſkim ſłużących, Miaſto Białozor z Przedmieściami, y Ziemię, Domy, Place, Ogrody, Łany, Niwy, Futory, Laſy, Zaroſle w Gruntach tegoż Miaſta będące, nienaruſzaiąc Spraw o Granice, za Miaſto wolne uznano, wolne Szynki, Rzemioſła, Handle dozwolono, o daniny y powinności z tych Gruntow należne w opłacie pieniężney zadecydować w Sądzie Aſſeſſorſkim oſtrzeżono. *Nro 10.*

1791. dnia 10. Liſtopada w Warſzawie Przywiley Nayiaśnieyſzego Pana oddzielney Lokacyi Miaſta Łomowatego, ktorym po umieſzczeniu w nim licznych Dokumentow Mieſzczanom Czerkaſkim ſłużących, Miaſto Łomowate z Przedmieściami Ziemią, Domami, Placami, Ogrodami, Łanami, Niwami, Futorami, Laſami, Zaroślami w Gruntach tegoż Miaſta będącemi, nienaruſzaiąc Spraw o Granice, za Miaſto wolne uznano, wolne Szynki, Rzemioſła, Handle dozwolono, a o daniny y powinności z tych Gruntow należne w opłacie pieniężney zadecydować w Sądzie Aſſeſſorſkim oſtrzeżono. *Nro 11.*

Donieſiono powyżey, że te Przywileie na opaczną Kancellaryi informacyą ſą zyſkanemi.

Bo wyrażono w Aſſumpcie tych Przywileiow, że Miaſta Łomowate y Białozor na Gruntach Lokacyinych Miaſta Czerkaſs ſą zaſiedlone. A przecież dowiedziono w Kategoryi pierwſzey Mieſzczan Czerkaſkich, że ci nawet przy Dekrecie Seymowym 1544. wyznali, iż ſwoiey ziemi żadney nie maią, tylko wſzyſtko Krolewſkie.

 Użyto

Użyto w tych Przywileiach na dowod byłości tych Miast Dokumentow, iako to Reskryptu Zygmunta I. bez daty 1539. Ugody między Miastem Czerkassami, a Penkiem Starostą, Przywileiu 1541. Dekretu 1544. Popisu Zamku 1552. Ordynacyi Zygmunta Augusta 1557. Przywileiu Generalnego Zygmunta Augusta 1564. Przecież z tych Dokumentow pierwsze, iako szczegulne samemu Miastu Czerkassom służące, nie mogą pomagać Osadom Łomowatego y Białozoru, iako żadnego związku z Czerkassami nie maiącym. Drugie ogulne, iako to Ordynacya 1557. y Przywiley Generalny 1564. nie mogą być równie do Łomowatego y Białozoru stosowane, bo te obydwie Osady w owym czasie ieszcze nie znaydowały się na ziemi, dopiero pierwsza Białozor, iako Futor Starościński zasiadła przed Rokiem 1622, druga zaś Łomowate zasiedloną w wieku teraźnieyszym została.

Wyrażono daley w tych Przywileiach Lustracye 1616. y 1622., iakoby za dowodem ich Mieszczanie Czerkascy te Uroczyska posiadali, na których Białozor y Łomowate zasiadło. A przecież tego wyrazu w pomienionych Lustracyach wcale doczytać się nie można, owszem Lustracya 1622. Wieś czyli Futor Bełozero do Starostwa należące opisuie.

Wyrażono, iakoby Lustracya 1789. liczną osiadłość w tych Osadach oprocz Futorow Mieyskich liczy, a przecież o Futorach w tey Lustracyi albo innych Dokumentach żadney wzmianki niemasz.

Uznano te Miasta wraz z Przedmieściami y Futorami za wolne, a przecież żadne Dokumenta o tych Przedmieściach, Futorach, Lasach, Zaroślach, iakoby do tych osad należących nie wzmiankuią.

Przyznano tym Osadom wolne Szynki, a przecież wszystkie Lustracye Szynki czyli Propinacyą Starościńską dowodzą.

Udaią się te Osady do Praw na teraźnieyszym Seymie Miastom wolnym Rzeczypospolitey nadanych, mieniąc, iż w Prawie pod Tytułem: *Miasta Nasze Królewskie*, w Artykule trzecim ostrzeżono, iż którym Miastom Przywilcie Lokacyine zaginęły, za dowiedzeniem ich byłości, Nayiaśnieyszy Król Dyplomata *Renovationis* z nadaniem ziemi, iaką teraz niewątpliwie posiadaią, wydać zapewnił.

Lecz gdzież w exekucyi tego Prawa okazany dowod byłości ich Przywileiow, gdy ich nigdy, iako Osady Starościńskie nie miały.

Daley

Daley odwołuią ſię do tegoż Prawa Artykułu piątego, gdzie oſtrzeżono, iż gdyby dla ſzczęśliwego w którym mieyſcu położenia na Gruntach Królewſkich Oſada ludzi wolnych dała ſiedliſku ſwemu przyſtoyną poſtać Miaſta, tedy tey Oſadzie Nayiaśnieyſzy Pan Dyploma *Erectionis* Miaſta nowego z nadaniem ziemi wydać zapewnił.

Lecz gdzież dowod tey przyſtoyney poſtaci Siedliſka Miaſta? Niemaſz iey w żadnym Dziele Kommiſſarzy, którzyby do poznania tego wprzod wyznaczonemi być powinni. A zgodzić ſię też z dobrym rządem nie może, ażeby Miaſta bardzo liczne obok ſiebie lokowanemi były, bo w tym przypadku nigdy wzroſtu ich ſpodziewać ſię nie można.

Nie mogą te Oſady udawać ſię do Komplanacyi na dniu 22. Sierpnia Roku 1791. między temiż Oſadami, a Ur: Czarnomſkim Kommiſſarzem Staroſtwa Czerkaſkiego zawartey, którą te Oſady za Miaſta ſą poczytane. Bo nietylko, że ta Komplanacya ieſt tymczaſowa, ale nawet podpiſana przez tego, który rządzić Staroſtwem podług opiſu Luſtracyi 1789. miał moc. Nie miał zaś udzieloney ſobie od W. Xięcia Władzy ani Plenipotencyi Oſady przemieniać na Miaſteczka, daniny y powinności na Czynſze, nie wchodzili do tey Komplanacyi UUr: Officyaliſtowie Skarbu Koronnego. Tym bardziey, że ta Komplanacya wkrótce zaraz od W. Xięcia iako bez mocy y Plenipotencyi ſporządzona zaſkarżoną zoſtała.

Nie mogą dla ſiebie używać Rezolucyi tak Kommiſſyi Cywilno-Woyſkowych, iako y Kommiſſyi Skarbowey, które te Oſady Miaſteczkami mianuią, bo te Rezolucye zaſzły z powodu poprzedniey Komplanacyi, która że nic ſtanowić nie może, iuż wyżey dowiedziono, tym bardziey, że Kommiſſya Cywilno-Woyſkowa w Rezolucyi ſwoiey dnia 25. Liſtopada Roku 1791. zaſzłey, uznała ią za nieprawną. *Jak czytać u Strony Lit: I.*

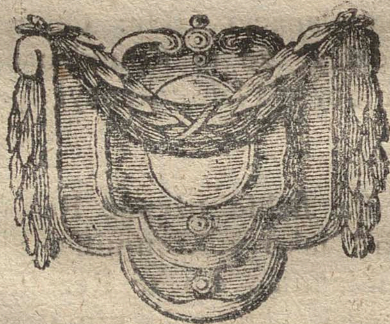
Jeżeli mianuią ſię być w czym pokrzywdzonemi, maią podług Prawa ſprawiedliwość w Sądzie Referendaryi Koronney, o którey Konſtytucya 1768. Vol. 7. na karcie 715. pod Tytułem: = *Ordynacya*, napiſała w ſłowach: = *A gdy do Sądow Naſzych Referendarſkich Koronnych Sprawy* Juris Colonarii *zdawna należały, a te ſą Poddanych przeciwko Poſſeſſorom Dobr Naſzych, wzaiemnie ich przeciwko Poddanym &c. Przeto też Juryzdykcyą Sądow Naſzych Referendaryi Koronney, ile równie na Władzy Naſzey Królewſkiey ugruntowaną do dawnieyſzey iey poſtawy wyżey opiſaney, zupełnie przywracamy.* = A w tamtym Sądzie W. Xiąże Staroſta dochodzić będzie na wzaiem kar za popełnione bezprawia, czynić

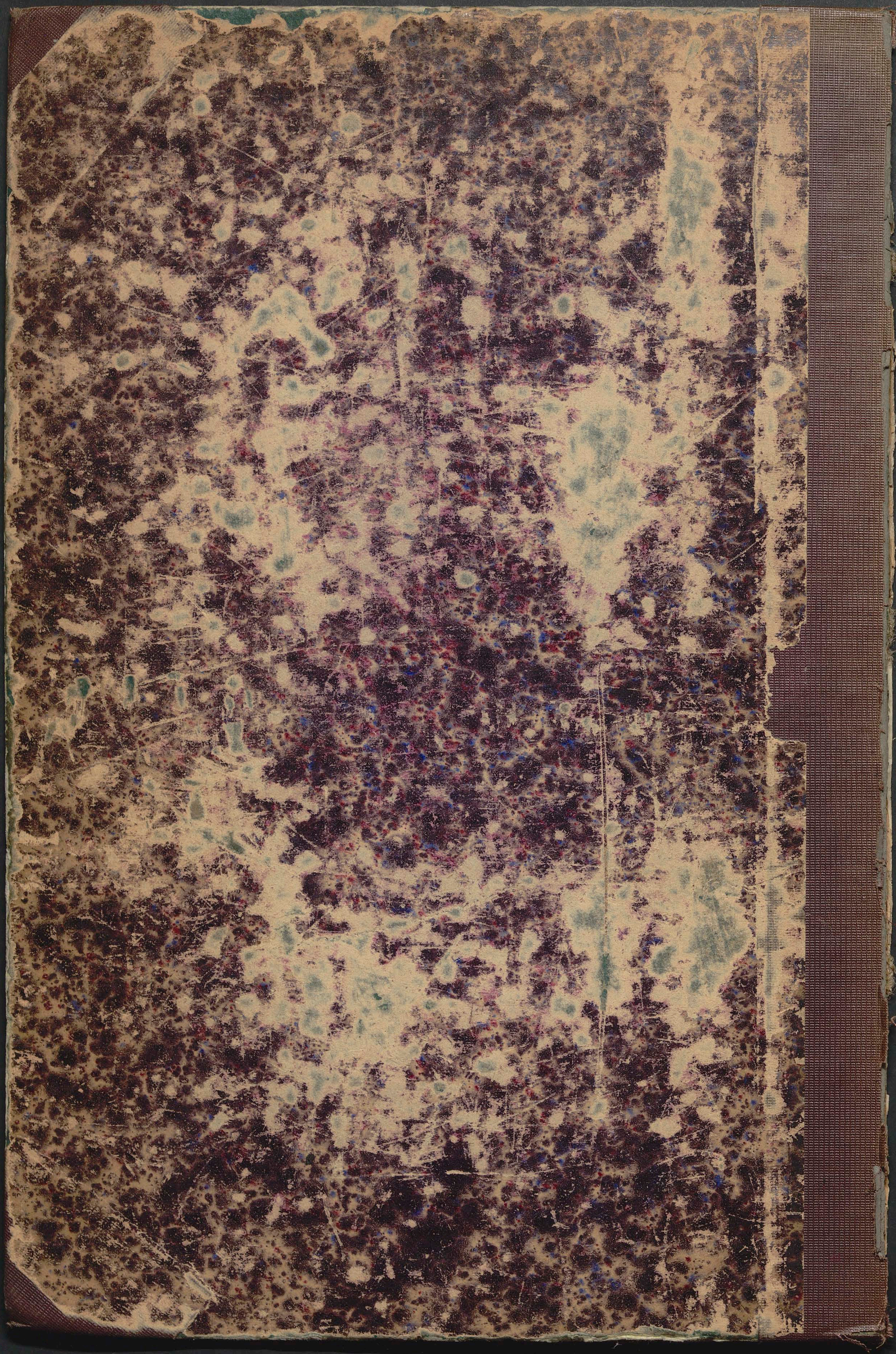
K będzie

będzie o nadgrodę ſzkod y decesſu w Prowentach ponieſionego. Y z tych powodow zanoſi

PROZBĘ.

Aby Oſadom Łomowatego y Białozoru, iako żadnego nie okazuiącym śladu o byłości ich Przywileiow Lokacyinych, owſzem pòźnemi czaſy na Gruntach Królewſkich zaſiedlonym, Przywileie Lokacyine dnia 10. Liſtopada 1791. Roku na opaczną w Kancellaryi Koronney informacyą wyiednane, za złożone były zadeklarowane. A ſprawę tych Oſad względem mniemanych uciążliwości Sąd Referendaryi Koronney za przyzwoity z Prawa iako Włościanom do wolnego czynienia maiącym, Sąd Aſſeſſoryi za niepodległą ſobie uznać raczył.

Procesa
według dawnego
prawa polskiego
i
Plakaty.

~~VIII.~~
IX